

הישיבה המאתיים עשרים ושבע (רכ"ז)

ביום א' בשבט התשנ"ו (22 בינואר 1996), בשעה 3.00 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, עוזי אורנן, שרגא אירמאי, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יו"ר), אהרן דותן, שולמית הראבן, דוד טנא, יוסף יהלום, אהרן מגד, שלמה מורג, עמוס עוז, מנחם צבי קדרי, יהודה רצהבי ודוד שחר;

החברים-היועצים אפרים חזן, אבנר טריינין, קציעה כ"ץ, יעקב מנצור, אורי שמעוני ושמעון שרביט;

המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריאל בירנבאום, רונית גדיש, עינת גונן, קרן דובנוב, צביה זמירי, מלכה זמלי ויוסף עופר; עובד הלשכה למינוח טכנולוגי בחיפה רון אירמאי;

בני משפחת סיוון; ראש הוועדה למונחי הסוציולוגיה, שמעון שור; נפתלי קדמון מן האוניברסיטה העברית בירושלים.

- סדר היום:**
- א. ברכות לחברים החדשים
 - ב. דברים לזכר ראובן סיוון ז"ל
 - ג. ברכה לנשיא המדינה עזר ויצמן
 - ד. מילים בשימוש כללי מתחום הסוציולוגיה
 - ה. כללי התעתיק מכתב עברי לכתב לטיני

א. ברכות לחברים החדשים

מ' בר-אשר: אנחנו מברכים את החברים החדשים באקדמיה, שזו להם ישיבתם הראשונה: הסופר דוד שחר וד"ר קציעה כ"ץ. אנחנו מאחלים להם ולאקדמיה שנים רבות של עבודה טובה.

ב. דברים לזכר ראובן סיוון ז"ל

מ' בר-אשר: נמצאים עמנו רעייתו, בתו ואחיותיו של חברנו ד"ר ראובן סיוון, שהלך לעולמו לפני שנה ביום כ"א בכסלו תשנ"ה. אנחנו מייחדים את חלקה הראשונה של הישיבה לדברי הערכה לזכרו שיאמר חברנו עוזי אורנן.

ע' אורנן:

לזכרו של ד"ר ראובן סיוון

ד"ר ראובן סיוון נולד בירושלים. אביו, קדיש יהודה סילמן, שהיה מורה וסופר, עורך עיתונים ומחבר ספרי שירה, ספרי לימוד ומחזות, התחיל את פעילותו בליטא בראשית המאה, ומ-1907 המשיך אותה בארץ ישראל. תחילה שימש כמורה ביפו, ולירושלים בא שנתיים לאחר מכן. פה קבע את מושבו, ופה נולד ב-1912 בנו ראובן.

הגדיל הבן, ומאז צעירותו משך ידו בשבט סופרים, פרסם עשרות ספרים ומאות מאמרים. הגם שביניהם היו קובצי שנינות והומור, שירים ופזמונים, גם משחקים לילדים, הנה רובם נסבו על ענייני לשון. אהבתו הגדולה הייתה הלשון החיה אשר בפינו. הספר שקרא לו על אובני לשון ימינו פותח במאמר על "כוחו של הדיבור", ועומד על המשמעות המכרעת של חידוש הדיבור בשלהי המאה שעברה להתפתחותה של הלשון העברית.

בחיבה יתרה הוא הולך ומוסיף ממדים חדשים לחקר העברית החדשה בחיתוליה, מבהיר את תולדותיהם של עשרות ומאות מילים וביטויים, עוקב אחרי פרטים בתיקוני לשון שנהוג להטיף להם, ומביע דעותיו באשר לאפשרויות התפתחות בכיוון זה או זה. סיוון הכיר בהשפעה המועטת שיכולים מורי הלשון להשפיע על תלמידיהם. רבים יזכרו ודאי את התיאור הנפלא של המלחמה הנואשת שהוא נלחם בתלמידותיו בסמינר למורים, בתיקונים שהוא מרעיף עליהן בשפע, ובחוסר כל השפעה שיש לדבריו עליהן, הן, העתידות להיות מורות בישראל.

בגיל גבוה יחסית החל במחקר מקיף על המגמות בחידושי הלשון בתקופת התחייה, והעמיד עבודה אשר זיכתה אותו בתואר דוקטור. בספר זה, שעסק במיוחד בתחדישי הפועל, ליקט בחריצות רבה את כל חידושי הפעלים שהתחדשו במשך שמונים שנה, למן 1880 ועד שנות השישים של מאתנו, במיוחד עניינה אותו שאלת חלוקתם של חידושי הפועל לבנייניהם השונים. בסך הכול נמצאו למעלה מאלף ומאה פעלים חדשים בלשון, מ-1880 ועד 1960. הוא מונה אותם אחד לאחד, ומקפיד לציין ליד כל אחד מהם אם כבר נמנה במילונים החדשים או שהוא בגדר תגלית שחשפה הוא בעצמו בעיינו בעיתונים ובספרים.

זכיתי ושאלה ששאלתי אותו בהרצאה שנשא בקונגרס העולמי השלישי למדעי היהדות הביאתהו למה שכינה "מחקר זוטא". הוא ערך השוואה בין אלף פעלים בהצפירה מ-1880 ובין מספר דומה של פעלים ממעריב ב-1961. והנה התברר שריכוז החידושים בתחום בניין פיעל בתקופת שמונים השנים נובע בחלקו מכך שבניין פועל כבר היה רווי יותר מהבניינים האחרים. כלומר, שורשים רבים יותר שימשו בבניין פועל ולא שימשו בבניין פיעל. ממילא, כשהיה על אדם להביע מושג פועלי בפועל שלא נמצא לו - יכול היה למצוא בנקל מקום פנוי לחידוש במשקל פיעל, ולעיתים אף להשתמש בשורש קיים, שבא כבר לידי ביטוי בבניין פועל. כך התברר לסיוון, וזכינו לדעת, כי בתחום הפועל קיימת מה שהוא כינה "תנועה בין-בניינית", שורשים הניטים בדרך כלל בבניין מסוים מתחילים להינטות גם בבניין אחר, בין שמשנתה המשמעות ובין שהיא נשאת

בעיקרה כמות שהיא. והנה מתברר שבדרך כלל התנועה העיקרית היא מבניין פֶּעַל אל בניין אחר, רק במיעוט שבמיעוט התנועה היא בכיוון מבניין אחר אל בניין פֶּעַל. אם בהצפירה תפסו הפעלים בבניין פֶּעַל למעלה מ-32% של כלל הפעלים, הנה 80 שנה אחר כך, במעריב, תפסו הפעלים בבניין פֶּעַל רק 25% מכלל הפעלים. והיפוכו של דבר בבניין פיעל: בהצפירה היו רק 15% מן הפעלים מבניין פיעל, ואילו כעבור שמונים שנה היה שיעורם 18.5%. מניין בא הפרש זה? הווה אומר מן הפעלים שהתחדשו במשך השנים, והרי פירט סיוון את כל הפעלים האלה, וניתן לעקוב אחריהם בדיוק.

סיוון נתן דעתו לשאלות השעה שהלשון צריכה להכריע בהם. הנה עמדה לפניו שאלה שצצה רק בעקבות חידושי הטכנולוגיה שהיה עד להם: מספר גדל והולך של אנשים החלו לכתוב את דבריהם, לא בנוצת אווז, אפילו לא בעט דיו, ולא בעט כדורי אלא במכונת כתיבה. כאשר אתה כותב בעט או בעיפרון, כמה קל להוסיף פה ושם ניקוד קל לאיזו מילה, מילה סוררת, רבת קריאות, וממילא רבת משמעויות. אך מה יעשה אדם שמכונת כתיבה לרשותו, ובה הוא כותב את אשר עם לבו? עמד ראובן סיוון, והמציא (או סייע בהמצאה, אינני יודע את הפרטים) את מכונת הכתיבה המנקדת. המצאה זו הייתה אמורה לכאורה לאפשר לכותבי העברית לפחות ניקוד חלקי, ובכך הייתה אמורה לאפשר את מנהג אבותינו, שבכל עת קשה למילה הכתובה, אפשר היה לאושש אותה, ולרמוז לקורא הנבוכך מה הייתה כוונת הכותב. אם איתרע מזלה של מכונת הכתיבה המנקדת ולא נפוצה, לא באשמת הממציא את הניקוד בה קרה הדבר, כי אם באשמת הטכנולוגיה שהוסיפה לקפוץ בצעדי ענק. מכונות הכתיבה כולן נשכחו בקרן זווית, והענק החדש, המחשב, בא ותפס את מקומו.

עבודותיו במילונאות - קודם כול במילון מגידו ובמילון הכיס שבא בעקבותיו, אך גם בהמילון למתחיל ובלקסיקון לשיפור הלשון - אף הן בגדר היחלצות לצורך השעה. מילוניו משובחים, מחזיקים הרבה בלי להכביר הרבה מילים, והם ברכה למשתמשים בהם. עבודות אלה, כמו גם עשרות רשימותיו מלאות החן שבהן הביא פנינים "מחיי הלשון", בטוב טעם, בידע רחב ובשנינות דקה, הקנו לו שם של כבוד ושם של חיבה גם בקרב חבריו באקדמיה. וכך כשיום אחד התעשת והחליט לכתוב לכל חברי האקדמיה ולהציע ביושר לבב וכלי כל גינונים את מועמדותו כחבר באקדמיה ללשון העברית, גם להבהיר בטוב טעם כי יכול יוכל לתרום לעבודתה, היה זה אך טבעי ומוכן מאליו שמקומו של ד"ר ראובן סיוון הוא אכן בתוך האקדמיה ולא מחוצה לה. יבואו ותיקים ממני ויעידו, אולם אני אינני זוכר הסכמה כזאת והתלהבות מקיר אל קיר, אלא כשעלתה מועמדותו לגוף נכבד זה.

יורשה לי לסיים במובאה אחת מדברי חבר אחר, מובאה המעידה יפה עד כמה חשובה הייתה לו לד"ר סיוון הלשון החדשה, הלשון אשר בפינו, הלשון שאיננה מצויה אלא בפינו, והיא הנותנת את הגוון המיוחד שלנו כישראלים בארצנו. ברצוני לצטט את דברי אמציה פורת, בוויכוחים שניהלנו כאן על ענייני הפיסוק, וכך מביא אמציה משמו של ראובן סיוון:

"חסרונו בכללים האלה שאנו מביאים יותר מדיי דוגמאות מן התנ"ך ומלשון חכמים, בזמן שבני אדם מתלבטים בפיסוק של משפטים 'מן החיים', כלשונו,

וצריך אפוא לתת דוגמאות מן הספרות ומן העיתונות. בתנ"ך, כך אמר לנו סיוון, אין פיסוק, ובלשון חכמים אין פיסוק. והלוא יבואו תלמידים ויאמרו שבמקורות אין פסיקים. יש לשנות שינוי גמור ולהביא הרבה יותר דוגמאות מעשיות של דורנו. עד כאן מדבריו של סיוון."

(לשונונו לעם מד, תשנ"ג, עמ' 185)

הלך מאתנו איש שכל כולו מלאכה אחת, מלאכת הלשון העברית החדשה, טיפוחה והאדרתה. מקומו של ראובן סיוון בחקירת העברית ובפיתוחה יישמר לו עד קץ הימים.

ג. ברכה לנשיא המדינה עזר ויצמן

א' דותן: אני מבקש רשות להציע הצעה לסדר לפני הדיון המתוכנן. שמענו כולנו על נאומו של נשיא המדינה בעברית לפני בתי המחוקקים בגרמניה. זהו צעד מבורך יוצא דופן, אם אנחנו מתבוננים במנהגיהם של מנהיגים בישראל. אני מציע שהאקדמיה תקבל החלטה לברך אותו על מעשהו זה.

מ' בר-אשר: אני חושב שכל חברי האקדמיה מסכימים לקבל את ההחלטה. נדמה לי שלאקדמיה יש חלק בהחלטתו של הנשיא. איני רוצה להגיד יותר מזה, אבל בעקבות מה שהיה בעבר דיברתי אתו על הנושא הזה, והוא אמר בזה הלשון: בהזדמנות הראשונה שתהיה לי בחרף לארץ, אתקן את הרושם הקשה הזה. שמחתי מאוד שאמנם כך עשה. אנו מחליטים אפוא לקבל את הצעתו של הא' דותן, ונשלח לנשיא המדינה מכתב על כך.

הוחלט: האקדמיה מברכת את נשיא המדינה עזר ויצמן על נאומו בעברית לפני בתי המחוקקים של גרמניה.

ד. מילים בשימוש כללי מתחום הסוציולוגיה

ג' בירנבאום: נמצא אתנו ד"ר ש' שור, וזו לו הפעם הראשונה שהוא בא לשיבת המליאה. ד"ר שור הוא סוציולוג, ועל אף גילו הוא עדיין חוקר פעיל, והוא שיזם והקים את הוועדה למונחי סוציולוגיה. שלוש שנים הוועדה עמלה על המונחים ומכינה מצע מפורט, שחלקו נדון בוועדה וחלקו עדיין לא נדון. אבל עם זה, בעקבות הפניות הרבות שיש באחרונה מן הציבור בנוגע למונחים בתחום הזה, הוועדה דנה מפעם לפעם במונחים ה'בוערים' האלה, וכמה מהם מוצגים עכשיו לפנינו כדי שנדון בהם ונחליט עליהם.

הוועדה למונחי סוציולוגיה - הודעה למליאה

המילים האלה נדונו בוועדה בעקבות פניות מהציבור באמצעות המזכירות המדעית. הן מובאות לאישור המליאה כמילים בשימוש כללי:
 תְּעָצוּם - empowerment (הצעת מיעוט: הַעֲצָמָה); הפועל תְּעָצַם (הצעת מיעוט: הַעֲצִים)
 זֻנָּה - male prostitute

נְכָח - disabled ; נְכוּת - disability
 מְגָבֵל - handicapped, limited (הוועדה מציעה שלא להבחין בעברית בין שני אלה)
 מְגַבֵּלָה - limitation (הצעת מיעוט: הַגְבָּלָה)
 לוועדה הגיעו פניות רבות למצוא תחליף למילה gender ; גם לאחר דיונים ארוכים לא מצאה הוועדה תחליף עברי הולם.

מ' בר-אשר: למעשה אין כאן מילים חדשות, להוציא מילה אחת או שתיים, אלא אימון של מילים קיימות למונחים בסוציולוגיה. אודה לד"ר שור אם ייתן לנו קצת תוספת מידע על חמשת המונחים המוצעים.

ש' שור: אני מבקש להתחיל דווקא מהסוף, מן המונח gender שעדיין לא מצאנו לו את המקבילה העברית הנכונה. אנחנו מתלבטים בו מאוד, ואולי חברי האקדמיה יוכלו לעזור לנו. המונח gender חשוב לסוציולוגים ולפמיניסטים בגלל הניטרליות שלו בתחום חקר היחסים בין גברים ונשים. הם רוצים להימנע מכל קונוטציה הקשורה למין במובן sex. לכן קבעו את המונח gender ואת הפועל genderize. אנחנו התלבטנו, ובדקנו קודם את האפשרות לקבוע את המונח אישות, שפירושו להיות איש ואישה. אבל החברים בשטח, ובעיקר הסוציולוגים, דחו את ההצעה, מכיוון שלדעתם המונח הזה תפוס לענייני אישות מבחינה חוקית.

מ' בר-אשר: אם אני שומע אישות, יזכר כאן בעל חיים בשם הזה, הוא העכבר העיוור. המשנה במועד קטן אומרת שמותר לצוד אותו במועד, כלומר בחול המועד.

ש' שור: מכיוון שלא קיבלו את זה בשטח, הציע הא' אורנן את המונח אָנְש, מן המילה אָנוּש. ניסינו להביא אותו לשטח כדי לקבל תגובה, אולם החברות שביקשו את המונח לא קיבלו את ההצעה.

מ' בר-אשר: ד"ר שור, המליאה לא תדון עכשיו בעניין הזה. אודה לך אם תוכל להעלות את דבריך על הכתב ולהביא אותם בפנינו, ואנחנו נדון בהם בוועדה למילים בשימוש כללי. נביא בחשבון את כל השיקולים שעלו כאן, וכדי לקבל חוות דעת של מומחה, אולי נזמין אותך לאותה ישיבה.

ש' שור: אתייחס אפוא לשאר המונחים ברשימה. המונח empowerment משמעו לתת אפשרות לקבוצות חלשות לחזק את מעמדן בחברה. למשל מדובר במעמד האישה, לתת אפשרות לנשים להגביר או לחזק את מעמדן.
 הוועדה מציעה את המונח תְּעָצוּם. הצעת מיעוט בוועדה הייתה הַעֲצָמָה, אולם הרוב טענו כי המילה הזאת כבר תפוסה לכמה מושגים אחרים. התומכים בהַעֲצָמָה טענו לעומתם כי המילה כבר רווחת בספרות במובן empowerment.

מ' בר-אשר: בוועדה ישבו אנשי לשון ואישור תְּעָצוּם, בתי"ו בחיריק? אני תמה על כך.

מכל מקום, אין מדובר פה על אצילת סמכויות, אלא על מי שכוחו היה חלש, ויש להגדיל אותו. אפשר לדבר על נשים בחברה המסורתית, על נכים, על קבוצות מיעוטים ועוד.

ש' שור: שאר המונחים בהודעה למליאה אינם חשובים כל כך לסוציולוגים, אבל מכיוון שהופנו אלינו מן האקדמיה דנו בהם.

במונח זֶנָה במין זכר יש בעייתיות מסוימת, והיא בירנבאום הפנה את תשומת לבנו לכך: מובנו של המונח במקרא הוא 'נוטה אחרי הרע', ובדרך כלל ההקשר הוא של עבודה זרה. ובכל זאת הוחלט בוועדה לאשר את המונח הזה, שהרי הרכה מונחים קיבלו משמעות אחרת מזו שהייתה להם במקרא או במשנה.

נקודת המוצא שלנו במונח הבא הוא המילה האנגלית disability. כאן היינו כפופים להחלטת האקדמיה במונחי הפסיכולוגיה, שקבעו כי המילה מְגַבֵּל קשורה למילה האנגלית limited, ולכן אנחנו מציעים את המילה נֶכָה ל- disabled ונְכוּת ל- disability. שם העצם הקשור לְמְגַבֵּל הוא מְגַבְּלָה (limitation), ויש גם הצעת מיעוט: הַגְבְּלָה.

ע' עוז: מדוע אנחנו צריכים למצוא מילה חדשה כדי לעמוד מול המילה האנגלית empowerment, כאשר אפשר לומר בפשטות חיזוק?

ש' הראבן: המילה empowerment משמשת היום ביחס למיעוטים או לכל שכבה חלשה המבקשת לצאת ממצב של חולשה, אבל היא הומצאה בתנועה הפמיניסטית, ולא בכדי. אין מדובר כאן במילה power ככוח או כעצמה, ולא על חיזוק, אלא על משהו עקרוני הרבה יותר: הקניית סמכות לאישה או ייפוי כוחה לנהוג כך או אחרת. נכון שהמילה תוקף היא מילה טובה, אבל אין אנו רוצים לדבר כאן על נשים מותקפות, ולכן אני מציעה שנתמקד במילה סמכות ונגזור ממנה מונח הקרוב לעניין.

מ' בר-אשר: אנחנו הכנו שהכוונה היא לא לתת סמכות אלא לקדם את המעמד ולהעניק לו יותר זכויות.

ש' שור: לתת לו יותר כוח.

ש' הראבן: המילה זכות היא בעייתית. אין נותנים זכויות - זו גישה פטרונית. כיוון שיש לכל אדם זכויות מוקנות, רוצות הנשים לקחת לעצמן את הזכויות האלה, ולא שייטנו להן. אני חוזרת ומציעה להעדיף את הכיוון של סמכות על כוח, וזאת בדיעה שאנשים משתמשים היום במילה הַעֲצָמָה.

בעניין המילה gender, מקובל היום להשתמש במילה מְגַדֵּר. אני ערה לבעייתיות של המילה הזאת, אבל אינני מאמינה שנצליח להתגבר על השימוש הזה, כיוון שזאת המילה המקובלת היום.

מ' בר-אשר: יש המשתמשים במילה גְּדָרָה. ומכל מקום לא נחליט היום בעניין המילה הזאת.

ע' אורנן: אני רוצה להתייחס למילה תְּעָצוּם ולומר עד כמה היא כשרה. יש מילה נשכחת בעברית, והיא המילה תְּעָצוּמוֹת (תהילים סח, לו). מן המילה הזאת נסחט השורש תעצ"ם, ומכאן בא תְּעָצוּם. אם נאשר את המילה הזאת, נביא גאולה למילה הנשכחת הזאת, שהמשמעות שלה אינה ידועה בדיוק, ובכל אופן זה עניין של כוח ושל יכולת. בהצעה תְּעָצוּם יש משמעות של חזק ואולי גם סמכות, ואני חושב שזו הצעה טובה מאוד.

ברשותכם אומר משהו על המילה מְגֵדֵר. מה זאת אומרת שהיא מקובלת? יש מורה בתל-אביב המתעקשת על החידוש הזה שהיא חידשה. אינני חושב שאנחנו צריכים להיכנע למעשים מהסוג הזה. המילה מְגֵדֵר היא סתמית לגמרי, ואין בה שום עניין של בני אנוש. ועוד דבר: המילה gender משמשת הרבה גם בחקר הלשון, ולא ייתכן שהסוציולוגיה תעשה שבת לעצמה ותקבע מונח מיוחד שאינו מקובל על חוקרי הלשון. זואולוגים ובוטנאים אינם שבעים רצון מהשימוש של המילה מין בתור sex, כי מין זה species. יוצא שלמילה מין יש בעצם שלוש או ארבע משמעויות שונות.

מ' בר-אשר: אין אנחנו נוהגים לדון במליאה במילה שלא נדונה קודם לכן בוועדה. עד שתובא המילה לדיון נוכל לראות אם המילה מְגֵדֵר תכה שורשים, ואז ייתכן שנצטרך לקבל אותה. אבל עכשיו נישאר בתחום התעצום ושאר המילים שבהודעה למליאה.

ש' שרביט: כיוון שלא הכול מדברים במבטא של הא' אורנן, אי אפשר להתעלם מן העי"ן המנוקדת בשווא נח במילה המוצעת, תְּעָצוּם. בלשון תְּעָצוּמוֹת שנוכרה כאן העי"ן מנוקדת בחטף פתח, וכך גם במילה אחרת שלא נקלטה כל כך, תְּעָצִים (נומנילוציה, שימו').

מ' בר-אשר: המונחים המשמשים במדע הלשון הם הֶעֱצָמָה וְהַתְּאָרָה.

א' אבנר: מפריע לי בכל ההצעות האלה דבר עקרוני. יש כאן משום רדיפה אחרי מציאת מינוח עברי למילות אפנה. אולי נוח לי לדבר על זה, מכיוון שאני נוגע בדבר. בולט פה החיפוש אחרי מילים אחרות לנְכָה. קודם אמרו disabled, עכשיו גם זה לא politically correct, ולכן אומרים otherwise abled או משהו דומה. אם נרוץ אחרי כל הטירופים האלה, אין אנו מספיקים.

ניקח למשל את empowerment. רצו לבטא רעיון, וכדי להפוך את הרעיון הזה לססמה, לקחו מילה שיש לה משמעות אחרת - empowerment זה ייפוי כוח בכלל - והדביקו לה משמעות חדשה. אינני חושב שיש בזה צורך ושיש לזה מקום. בוועדה למילים בשימוש כללי לא ראינו בזה מונח; מי שרוצה יוכל להשתמש במילה הֶעֱצָמָה.

ג' בירנבאום: ה'רדיפה' הזאת מקורה בשאלות המגיעות כל הזמן למזכירות המדעית. אנחנו נדרשים לענות על כך. האקדמיה יכולה להגיד שאנחנו נמנעים מלענות בכל התחום הזה, אבל זו גם קביעה.

א' אבנר: גם העניין של gender הוא דוגמה לתהליך הזה. מכל מיני טעמים יצא שם רע למילה sex, ואז היה צורך להיזקק למונחי הדקדוק כדי לציין את ההבדל בין גבר לאישה. זה טירוף דעת. לביולוגים יש בעיה אמיתית, כי שם משתמשים במילה מין בשתי משמעויות, ועל כן הם אומרים וְיִג.

א' טריינין: המשמעות הרגילה של empowerment היא ייפוי כוח, אך אנו נשאלנו על משמעות אחרת של המילה, שעניינה חיזוק או תיקוף. מבין שתי ההצעות, העצמה נראית לי עדיפה על תעצום, שהרי זאת מילה קיימת המשמשת בכתב ובעל פה, וגם קל יותר לבטא אותה.

י' רצהבי: במונח העצמה צריך להגות את העיין בשווא נח, ולא בחטף פתח. הגייה זו קשה אפילו לי, וקל וחומר לאחרים. ההגייה בחטף היא, כהגדרת ר' אברהם בן עזרא 'לשון קל'.

לגופו של דבר, המונח אינו מתאים. הפועל העצים מציין התרבות של בני אדם בצורה טבעית: "ויִפֵּר את עמו ויעצמהו מצריו" (תהילים קה, כד). בימי הביניים שימש הפועל העצים במשמעות לרומם ולשבח את האלוהות.

א' דותן: קודם כול, ביסוד הצורה תעצום עומד הפועל תעצם. אני שואל שתי שאלות: ראשית, האם הפועל באמת נחוצ, או שיש לנו צורך רק בשם העצם? שנית, אני שואל את הרוב בוועדה: מדוע לא התקבלה על דעתם הצעת המיעוט? מה היו הטענות נגד הצעת המיעוט, העצמה?

א' חזן: במשמעות של חיזוק אפשר להשתמש בצורות עצם ותעצים. אבל הוסבר כאן כי יש גם משמעות אחרת של ייפוי כוח או אצילה. למשמעות הזאת אולי נקבע את המונח יפוי. אנחנו מוצאים בהקשר הזה "יפה כוחו" ו"הורע כוחו".

מ' בר-אשר: אם נקבע תעצים יגזרו ממנו את הפועל תעצם. יהיה קשה מאוד לעצור את גזירת צורת תפעל הזאת.

י' יהלום: גם אני מצטרף להצעת הא' חזן. אם דוברי האנגלית יכולים להסתפק ב-empowerment בשביל שני עניינים, מדוע לא נאמר אנחנו בעברית יפוי פתי, ונשתמש בו גם במשמעות הנוספת של שם העצם הזה?

ש' שור: אני חושב שיש בזה עלבון לנשים: למה הן צריכות לקבל ממישהו ייפוי כוח?

לשאלתו של הא' דותן, מדוע לא קיבלנו את הצעת המיעוט, העצמה: חשבנו שהמילה הזאת רווחת מדיי במוכנים אחרים. בניגוד לדעתו של הא' אבנר שמדובר באפנה חולפת, אנחנו סבורים שמדובר בתחום חדש, וכדאי לקבוע לו מונח ספציפי. לכן דבקנו בתעצום.

נשאלתי אם נחוץ גם הפועל. בלי להתייחס למונח הספציפי הזה, אוכל לומר כי בדרך כלל הפונים לאקדמיה ולוועדה למונחי סוציולוגיה מבקשים שלשם עצם יהיה גם פועל. כך הוא יותר שימושי.

מ' בר-אשר: אני רוצה לתמוך בהעצמה ובהעצים, שנשמעים לי מכוונים יפה לעניין הנדון. אין צורך ליצור מילה חדשה, כשהמילה העצמה כבר קיימת בתחומים אחרים. אני רוצה לסכם ולומר שיש לנו שתי הצעות: תעצום גוררת את הפועל תעצם, ואילו העצמה גוררת את העצים.

א' אבנר: הזכירו לי עתה כי רבים בוועדה ביקשו לקבוע את הפועל עצם לצד שם העצם תעצים.

מ' בר-אשר: אם נקבע את השם תעצים הציבור יגזור מיד את הפועל תעצם. אי אפשר יהיה לקיים את הפועל עצם.

ד' שחר: ברגע שדובר בזה יצאה מפי המילה לתקף, לתת תוקף לדברים. מבחינת הנשים, הן דורשות את התוקף הדרוש. מדוע לא לתקף ותקוף?

ש' הראבן: כדי שהן לא תהיינה מותקפות. אני רוצה להביא לידיעתכם שארגוני הנשים משתמשים היום במילה האדרה, אבל לדעתי אין לקבל את השימוש הזה. זו מילה גרועה ומגלומנית.

מ"צ קדרי: אני מציע שכשידובר עכשיו על האפשרות של העצמה והעצים, נוסף במילונים בסוגריים: בסוציולוגיה.

ד' שחר: מבחינת המהות של המילה הזאת, שהיא באפנה כיום בייחוד באמריקה, יש כאן סתירה מניה וביה: אם האישה דורשת שייתנו לה תוקף ועצמה, משמע שהיא מכירה שאין בכוחה להשיג זאת בעצמה, והיא פונה אל הגבר ואומרת לו: תן לי את התוקף.

ע' אורנן: רבותי, הדבר איננו נכון. גם העצים וגם תעצם הוראתם חיזוק מתוך עצמו, ולא שמישהו אחר נותן את הכוח הזה. בעיניי עדיף לקבוע תעצם, על משפחת תעצומות. והיא הנותנת שצריכה להיות תי"ו במילה החדשה שנקבע.

מ' בר-אשר: ואתה מציע תעצום ולא תעצום?

ע' אורנן: אינני חושב שיש קושי, או איזשהן תעצומות, לשאלת המבטא. אם תפסלו צורות כמו תעצום, אתם גוזרים בזה כליה על מספר גדול של מילים. הקושי בהגייה אינו יכול להיות נימוק.

מ' בר-אשר: הא' שחר, האם אתה עומד על הצעתך, לְתַקֵּף?

ד' שחר: איני עומד על כך כלל, ואני מוכן להסיר את ההצעה. כל מילה שתקבל טובה, מאחר שאני עצמי אינני זקוק לה. כבר הערתי לגבי עצם המושג empowerment, שיש בו סתירה מנייה וביה.

מ' בר-אשר: האם אתה עומד על ההצעה חזוק, הא' עוז?

ע' עוז: לא, אני מבין את ההבדל.

ש' מורג: אני מבקש שבין ההצעות תיכלל גם המילה תְּעִצּוּם.

מ' בר-אשר: נותרו אפוא רק ההצעות מן השורש עצ"ם. נצביע אפוא בין הֶעֱצָמָה ובין תְּעִצּוּם-תְּעִצּוּם. אם תתקבל ההצעה השנייה, נכריע בין שתי הצורות. אנחנו כבר יודעים מהו הפועל הקשור לכל אחד מן השמות.

הצבעה

בעד תְּעִצּוּם-תְּעִצּוּם - 6

בעד הֶעֱצָמָה - 12

התקבל המונח הֶעֱצָמָה (empowerment). צורת הפועל - הֶעֱצַם.

מ' בר-אשר: קיבלנו מונח שיש בו ריבוי תנועות a, במיוחד בצורתו המיודעת. אני יודע שהא' טנא מתנגד למילים כאלה, אבל יש אפילו גרועות יותר, כמו הַהֶהָרָה. אני חושב שאין צורך לדון במילים נְכָה, נְכוּת, מְגַבֵּל ומְגַבְּלָה. אלו מילים קיימות, ודי בהודעה למליאה.

" בלאו: מה בדבר מְגַבְּלָה?

מ' בר-אשר: למה צריכה להיות בעיה? המילה קיימת בלשון ומשמשת בתחום הפסיכולוגיה. מדוע לשלול אותה?

ש' שור: המילים מְגַבֵּל ומְגַבְּלָה אינן מקבילות במונחי הפסיכולוגיה למונחים limited ו-limitation. זו הסיבה שהבאנו אותן כאן. הוועדה מציעה שלא יהיה בעברית הבדל בין handicapped ובין limited, והמונח מְגַבֵּל ישמש כנגד שתי המילים האלה.

מ' בר-אשר: נשארה לדיון רק צורת הזכר של זֻנָּה, ואני רוצה לשאול שאלה: האם יש אפשרות בלשון העברית לשלול את צורת הזכר כשקיימת צורת הנקבה? האם אנחנו דנים באישור פקיד כשיש פקידה או באישור מזכיר כשיש מזכירה?

אני עצמי שמעתי כבר את הצורה זֹנָה, ואני מניח שגם אחרים שמעו. הדוברים לא רצו כנראה להשתמש בצורה זֵנְאִי השקולה במשקל קָטֵל.

א' אבנר: במקרא שמו פֶּלֶב (דברים כג, יט).

מ' בר-אשר: זה מתאים לדרשה של המגיד מדובנה...

א' אבנר: יש כאן בעיה, ואני חושש מאוד שהצעת הוועדה לא פתרה אותה. ברור שאדם יכול לקחת שם נקבה ולעשותו זכר, אבל השאלה היא מה המשמעות של הדבר הזה? האם המשמעות היא male prostitute או שהמשמעות היא ג'יגולו, והפיכת נקבה לזכר איננה פותרת את השאלה הזאת.

מ' בר-אשר: אני גם שמעתי שאומרים 'זֹנָה ממין זכר'.

א' אבנר: כשאומרים 'זֹנָה ממין זכר' אין ספק למה הכוונה, אבל כשאומרים זֹנָה יכולות להיות שתי משמעויות שונות, האחת היא ג'יגולו, והשנייה - זֵנְאִי.

מ' בר-אשר: אני מציע שלא נאמץ את נִפְקָן וִיֶצְאָן, כי הראשון קרוב מדי לִמְנַפֵּק והאחר קרוב למילה יֶצְוֶאָן.

א' חזן: אני חושב שמה שאמר הא' בר-אשר הוא הנכון והאמתי. אם יש צורת רבים או צורת נקבה, אפילו הטהרנים ביותר מבין משוררי ספרד לא ראו חידוש בגזירת צורת היחיד הזכר. זה דבר מובן מאליו.

ג' בירנבאום: השאלה איננה אם הצורה הדקדוקית זֹנָה נכונה או שאינה נכונה; השאלה היא אם מהיום והלאה male prostitute ייקרא בעברית זֹנָה או לא ייקרא כך.

א' דותן: מבחינה דקדוקית ודאי שאין על מה לדון; זו צורה קיימת בלשון. אבל השאלה היא אם המילה זֹנָה אכן תפתור את הבעיה. כשהיא נכתבת בלי ניקוד, עדיין יקראו זֹנָה, ויוסיפו לומר "זֹנָה ממין זכר", ולא הועלנו כלום. יש לי הצעה יפה: גְּבֻרָתָן. אך אינני מעמיד אותה להצבעה.

ש' אירמאי: כדי לפתור את הבעיה הזאת אפשר להציע הצעה אחרת. לצורת הזכר של יֹנָה נוצרה המילה יוֹן; אולי מזֹנָה נגזור יוֹן.

י' רצהבי: אם נסתכל במקורות נראה שלזֹנָה יש משמעות אחרת, שאינה קשורה כלל ביחסי אישות. זֹנָה קשור בעיקר בעבודה זרה, "אשר אתם זונים אחריהם". היה פעם מושג שהשתמשו בו: סוטה, סוטה מין.

ג' בירנבאום: לא, זה כבר דבר אחר. זו כבר הבעת דעה.

א' מגד: יש פה בעיה. זוּנָה יכול להיות גם פועל. אולי מוטב לקבוע זוּנָן.

מ' בר-אשר: אני מציע לשקול גם את האפשרות של שימוש בבניין פיעל. במקרא הזוּנָה זוּנָה, ובלשון חז"ל היא מְזוּנָה. הרי בסופו של דבר הבינוני הזה אינו מציין פעולה חד-פעמית. השיקול של הכתיב הלא מנוקד העשוי לזכר ונקבה כאחת אינו מוצא את פתרונו בבניין פיעל, אבל בניין פיעל עשוי בכל זאת לפתוח אופקים חדשים לצורה הזאת, ויש לשקול את ההצעה מְזוּנָה.

א' אבנר: אני מציע לחזור אל הרעיון של נְפָקָן. השורש זנ"י, דווקא בגלל שימוש המרובה, כל מה שננסה לעשות ממנו יוליך אותנו למשמעים אחרים. צריך לבחור שורש שאין לו מטען כזה.

ש' הראבן: שלונסקי נהג לתרגם את המילה סרסור - 'קלוני שר הנפקניות'...

ד' שחר: אולי זְנָן על משקל קָנָן? יש קוּנָה, קוּנָה וקָנָן.

מ' בר-אשר: אם אני שומע נכון, יש לנו ארבע הצעות: האחת זוּנָה, השנייה זוּנָן או זוּנָן, השלישית זְנָן, ויש לנו הצעה ללכת אל השורש נפ"ק ולהגיד נְפָקָן. הצעתו של הא' דותן, גְבַרְתָּן, הייתה הצעת הלצה ואינה עומדת להצבעה. אני מעמיד את ארבע ההצעות להצבעה. בשלב הזה, מכיוון שיש ארבע הצעות, אפשר להצביע על יותר מהצעה אחת.

	ה צ ב ע ה
12 -	בעד זוּנָה
2 -	בעד זְנָן
2 -	בעד זוּנָן או זוּנָן
8 -	בעד נְפָקָן

מ' בר-אשר: נכריע עתה בין שתי ההצעות שקיבלו את מספר הקולות הרב ביותר - זוּנָה ונְפָקָן. בשלב הזה אפשר להצביע רק פעם אחת.

	ה צ ב ע ה
13 -	בעד זוּנָה
4 -	בעד נְפָקָן

התקבל המונח זוּנָה - male prostitute.

מ' בראש: שאר המונחים בהודעה למליאה, שלא היו בהם הצעות אחרות, הופכים להחלטת מליאה.
 בסיום הדיון אני רוצה להודות לד"ר שור בשם האקדמיה על מסירותו לעניין המינוח בסוציולוגיה.

ה. כללי התעתיק מכתב עברי לכתב לטיני

מ' בראש: אנחנו עוברים אל הסעיף הבא, והוא סוגיה שוודאי לא תסתיים היום, שהרי היא רחבה ונכבדה. אני פותח אפוא את הדיון בשאלת התעתיק של שמות עבריים באותיות לטיניות.
 וזה נוסח ההודעה למליאה שמסרה ועדת הדקדוק:

הצעת החלטה: כללי התעתיק השימושי מכתב עברי לכתב לטיני

א. כללי תעתיק אלו באים להסדיר את כתיבן של מילים עבריות בכתב לטיני, במקום שהבעה כזו של המילה העברית נדרשת במגע עם העולם הלועזי, כגון בדרכונים, בתעודות, בטפסים רשמיים, במודעות, בחותמות ובשלטים. אין תעתיק זה בא לשמש במקום הכתב העברי בשימוש הרגיל, ואינו בא לספק את צרכי מדע הלשון.
 ב. שמות עבריים היסטוריים, כגון ירושלים, ישראל, ציון, יש להבחין בין העתקתם כשהם באים כחלק מלשוננו העברית היום - כגון בבואם בשמות פרטיים עבריים או כחלק של צירופים עבריים כמו מבשרת ירושלים, שבי ציון, בית ישראל - שכללי התעתיק חלים עליהם, ובין כתיבתם כשהם באים בתוך שימושי לשון לועזיים, כפי שנשתרשו בכל לשון ולשון - כגון State of Israel, Mount Zion וכדומה - שאינם עניין לקביעה זו. אין תעתיק זה מתכוון אלא למסור את צלילה המקורב של המילה העברית בימינו.
 ג. שמות עבריים של בני אדם, שיש להם מסורת כתיב לטיני ובעליהם רוצים לקיימה, נכתבים כמסורתם.

הערות	האותיות
האות א תסומן בגרש כשהיא באה אחרי שווא נח, כגון יִגְאֵל - Yig'al. במקום שהאות באה בין שתי תנועות רשאי הכותב לסמן גרש כדי למנוע את מיזוגן של שתי התנועות לתנועה אחת בפי הקוראים, כגון נְאֵמָן - Ne'eman, מְאִיר - Me'ir. אין מסמנים א בראש התיבה, כגון אַהֲרֹן - Aharon, וכן לא תסומן א שהיא אם קריאה ואינה הגויה, כגון גְּרָא - Gera, רִאשׁוֹן - Rishon.	א - ' ב - b, B ג, g - G ד, d - D ה - h, H ו - v, V ז - z, Z
לא תסומן ה שהיא אם קריאה ואינה הגויה, כגון שָׂרָה - Sara.	
לא תסומן ו שהיא אם קריאה ואינה הגויה, כגון יוֹסֵף - Yosef.	

לא תסומן י שהיא אם קריאה ואינה הגויה, כגון גיל - Gil.

- H, h - ח
- T, t - ט
- Y, y - י
- K, k - כ
- Kh, kh - כ
- L, l - ל
- M, m - מ
- N, n - נ
- S, s - ס
- ' - ע

האות ע תסומן בגרש כשהיא באה אחרי שווא נח, כגון גָדעון - Gid'on. במקום שהאות באה בין שתי תנועות רשאי הכותב לסמן גרש כדי למנוע את מיזוגן של שתי התנועות לתנועה אחת בפי הקוראים, כגון יעל - Ya'el. אין מסמנים ע בראש התיבה או בסופה, כגון יַעְרָה - Atara, גָבַע - Geva.

- P, p - פ
- F, f - פ
- Tz, tz - צ
- K, k - ק
- R, r - ר
- Sh, sh - ש
- S, s - ש
- T, t - ת, ת

הערות	הניקוד
A, a	{ <ul style="list-style-type: none"> (.) פתח (,) קמץ גדול (,) חטף פתח
E, e	{ <ul style="list-style-type: none"> (,) סגול (,) צירי (,) חטף סגול (,) שווא נע
I, i	(,) חיריק
O, o	{ <ul style="list-style-type: none"> (') חולם (,) קמץ קטן (,) חטף קמץ
U, u	{ <ul style="list-style-type: none"> (ו) שורוק (,) קיבוץ

השווא הנע יסומן במילים עבריות שהוא הגוי בהן בפי הדוברים, כגון קָפַר מְנַחֵם - Kfar Menahem.

הגאים נכריים:

בשמות בני אדם בארץ משמשים הגאים נכריים, שכבר נתייחדו להם סימנים בכתב העברי. וכך יסומנו בתעתיק:
 גי - j, J
 זי - zh, Zh
 צי - ch, Ch

כללים שונים:

1. ראוי לסמן את הדגש החזק על ידי הכפלת האות; למשל: רִנָּה - Rinna, אַיָּלוֹן - Ayyalon, חֲבַצְלֵת - Havatztzelet, מְנַשֶּׁה - Menashshe.
2. הייא הידועה נכתבת בנפרד מן התיבה ומתחברת עמה על ידי מקף, והאות הדגושה שאחריה לא תוכפל; למשל: הַבּוֹנִים - Ha-Bonim, רַמַּת הַשָּׁרוֹן - Ramat Ha-Sharon.
3. כללי כתיבת אותיות רישיות (capital letters) נוהגים בתעתיק כפי שהם נוהגים בכתב הלטיני בלעז.
4. סדרן של האותיות - כסדרן בא"ב הלטיני. אות בעלת סימן הבחן מקומה עם האות המקבילה לה בכתב הלטיני. סימן הגרש אינו בא במנין האותיות.

מ' בראש: סוגיית התעתיק מכתב עברי לכתב לטיני שבה ועולה לעתים קרובות בפניות לאקדמיה, בהקשר ברור של שמות אנשים ושמות מקומות. כשמדובר בשמות של אנשים, מקובל עלינו העיקרון שלא להתערב בתעתיק מקובל בעיני בעל השם. זכותו של כל אדם לכתוב את שמו על פי רצונו.

אולם בענייני שמות מקומות עולות שאלות רבות מן השטח'. השאלות באות גם ממשרדי ממשלה, לרבות שלושה שרים שפנו אלינו. יובהר הדבר: לא בגלל שררתם - או שרותם - אנחנו צריכים לקבל את הפנייה שלהם; בוודאי שלא יכולנו להיענות לדרישה להחליט בנושאים מעין אלה בחפזה. אולם עצם הפניות מלמדות על צורך מסוים שיש להיענות לו.

סוגיית התעתיק הייתה מן הסוגיות הראשונות שנדונו באקדמיה. האקדמיה ידעה שיש מגוון של תעתיקים מדעיים, ובהם תעתיק אוריינטליסטי והתעתיק של I.P.A. האקדמיה לא ראתה צורך לעסוק בתעתיק מדעי, אלא רק בתעתיק לצרכים מעשיים. לאחר דיון מפורט נקבעו שני סוגי תעתיק, והם נושאים את השמות 'התעתיק הפשוט', ו'התעתיק המדויק'.

בעקבות הפניות הרבות לאקדמיה הובאה השאלה לוועדת הדקדוק לפני שבועות אחדים, וזו כוננה ועדת משנה לעניין זה. ועדת המשנה קיימה שתי ישיבות, וגיבשה הצעות החלטה. אלו נדונו בשתי ישיבות של ועדת הדקדוק, והחלטות ועדת הדקדוק הן המובאות לדיון היום.

ועדת הדקדוק מציעה לקבוע שיטת תעתיק אחת, ולא להבחין עוד בין תעתיק פשוט לתעתיק מדויק. בתעתיק המוצע יש כמה וכמה שינויים הנוגעים לעיצורים, לתנועות ולהכפלה, כמפורט בהודעה למליאה.

אני יודע שכמה מן החברים קראו את ההצעות בעיון רב, וכבר שמעתי השגות מסוגים שונים. לפני שאני פותח את הדיון, אני מבקש ממזכיר הוועדה, יוסף עופר, למלא אחריי ולהשלים את דברי המבוא לדיון.

” עופר: כללי התעתיק הקיימים של האקדמיה הם כפולים: תעתיק פשוט ותעתיק מדויק. התפיסה שעמדה מאחורי הקביעה הזאת היא ששני התעתיקים קרובים זה לזה, וכיסודם הם תעתיק אחד. מי שרוצה לדייק יוכל להוסיף כמה סימני הבחן, וישיג באמצעותם את הדיוק הנוסף שהוא זקוק לו. התפיסה הזאת ניכרת גם בצורת ההצגה של שני התעתיקים: תחילה מובא 'התעתיק הפשוט', ואחר כך בא עמוד אחד של תוספות לתעתיק הזה, וכך מתקבל 'התעתיק המדויק'.

הרבה טענות והשגות נשמעו על הכללים האלה. היו שטענו כי "במדינות המערב נהוג שהכיתוב יהיה על פי תעתיק אנגלי, ולא תעתיק מעורב של גרמנית ופולנית". קהל היעד של התעתיק הוא בעיקר התיירים הבאים לארץ, ואנחנו מעמיסים עליהם קושי מיותר. עיקר ההשגות היו על שלוש אותיות: על הווי"ו המצוינת באות w, על הקו"ף המצוינת באות q, ועל הצד"י המיוצגת באות z בתוספת קו הבחן, הנשמט במקרים רבים.

רבים מתקשים לקבל את הקביעות האלה, ומוצאים דרכים אחרות לייצוג שלוש האותיות האלה. התוצאה היא בלבול כללי וחוסר אחידות בתעתיק. במזכירות המדעית נאספו תמונות של שלטי רחובות ובהם תעתיקים שונים. לעתים יש רחוב ארוך, שלאורכו הוצבו שלטים רבים במשך שנים, ושמו של הרחוב נכתב בהם בשתיים או בשלוש דרכים.

ועדת הדקדוק דנה בכללי התעתיק הפשוט, והחליטה על כמה שינויים, כמפורט בהצעות שלפניכם. לנוסח המוצע של כללי התעתיק צירפנו דף נוסף ובו הסברים לשינויים ועיקרי הנימוקים להם. אחר כך דנה הוועדה בכללי התעתיק המדויק, ועלתה ההצעה לבטל בכלל את התעתיק המדויק, מכמה נימוקים. ראשית, נוצר פער גדול בין התעתיק הפשוט לתעתיק המדויק. אם האקדמיה תמשיך להחזיק בשני תעתיקים, יוצא שהיא מורה שמי שאיננו רוצה לדייק יכתוב את האות וי"ו ב־v ומי שחפץ לדייק יכתוב אותה ב־w. וכיוצא בו גם באות קו"ף ובאות צד"י. הפער הזה, יש בו בעיה.

שנית, עלתה הטענה כי מוסד או אדם הנוקק לתעתיק לצרכים מדעיים לא יוכל לקבל תעתיק מן המוכן, אלא יצטרך לאמץ לו תעתיק מיוחד המתאים לצרכיו. יש מוסדות וספריות שלהם מסורת של כללי תעתיק משלהם, ואלה לא יקבלו את קביעות האקדמיה. גם אנשי המזכירות המדעית העידו כי לא היו אליהם פניות רבות בעניין התעתיק המדויק. ועדת הדקדוק מציעה אפוא שהאקדמיה תקבע תעתיק אחד בלבד, והוא ייקרא 'התעתיק השימושי'.

מ' בר-אשר: שלושת השינויים המובהקים בהצעת הוועדה הם בתעתיק הווי"ו, בתעתיק הצד"י ובתעתיק הקו"ף. אי אפשר להסתיר שהשינויים הללו באו ועלו מן

השטח'. ביסוד הדיון עומדת השאלה אם לדבוק במסורות של דורות, או להיות פרקטי ופרגמטי, ולא לנסות ללמד את העברית באמצעות התעתיק. הדרך השנייה היא שנראתה לוועדה.

איך לי ספק שהנושא שהבאנו לדיון יעורר ויכוח מעמיק ויסודי, וזה ודאי טוב. אולם עוד לפני הישיבה פנו אלי שני חברים, הא' בן-חיים והא' אורנן, וביקשו את רשות הדיבור. אני מתכוון לתת להם להיות הראשונים, ואחר כך ישמיעו אחרים את דבריהם.

" בלאו: יש בעיה רצינית בדיון הזה. קיבלתי היום מכתב בעניין התעתיק מפרופ' נפתלי קדמון, יו"ר ועדת המשנה לשמות גאוגרפיים בוועדת השמות הממשלתית. ייתכן שבעקבות מכתבו נצטרך לדון מחדש בוועדת הדקדוק בעניין התעתיק המדויק, ואם אמנם כך, ייתכן שלתעתיק המדויק יהיו השפעות גם על התעתיק הפשוט.

מ' בראשר: נ' קדמון נוכח בדיון, ונמצא בפניי גם ספרו הנושא את השם טופונומסטיקון, ובו אוסף גדול של שמות ותעתיקיהם. עד כמה שיכולתי לראות שיטת התעתיק בספר הזה מתאימה לכללי האקדמיה. ייאמר לשבח של הכותב, כי הוא נוהג כבוד בחוק המדינה.

אשר לסדר הדיון - הדיון יתקיים, אך אין הכרח שנקבל החלטות היום.

ש' מורג: ההחלטה לבטל את התעתיק המדויק התקבלה בוועדת הדקדוק רק לפני שבוע. אני מניח שהא' בן-חיים והא' אורנן הכינו את דבריהם לפני שהוחלט על כך. לכן נראה לי שההיגיון מחייב לדון קודם בשאלה העקרונית הזאת. אני חושש מאוד שאם נפרסם רק את התעתיק הפשוט הוא ישמש גם במקרים שבהם צריך לשמש התעתיק המדויק.

מ' בראשר: אומר מראש: לא תהיינה היום החלטות. אבל לא נפזר את הישיבה. ועדת הדקדוק דנה והחליטה החלטות, ויש מקום לדון בהן. אני מעריך שהדיון הזה לא ילך לאיבוד וחיבתו רבה. אני מתאר לעצמי שבעת הדיון ייגעו החברים גם בשאלת ביטול התעתיק המדויק. אינני רואה דופי בכך שאנשים ידרשו להשיב את התעתיק המדויק.

ז' בן-חיים: לפני שאומר את דעתי אני רוצה לתקן טעות העלולה להשתמע מן הדיון. אין שלושה סוגי תעתיק של העברית, אלא אחד בלבד. התעתיק הפונטי נועד לשמש בכתיבה פונטית של כל לשון שהיא, ואינו שייך כלל לעברית. כמי שהשתתף בעבודת הוועדה בזמנה, אני רוצה להעיד שהתעתיק שנקבע באקדמיה הוא תעתיק אחד; התעתיק הכללי הפשוט והתעתיק המדויק הם שני פנים שלו. התעתיק הכללי משמש בציבור הרחב ואילו התעתיק המדויק הוא לשימושם של חוקרים שאינם פונטיקאים, כגון אנשי המקרא. לצורך המשתמשים האלה יש בתעתיק המדויק תוספת של סימני הבחנה, כמו שיש למשל בצרפתית אקסנטים שמותר להשמיט אותם בתנאים מסוימים.

מבקש אני לומר דברים על העניין הנידון עתה ולהעיר עליו משני צדדיו: הצד האחד נוגע לעצם העלאת השאלה לדיון במליאה, והיא תביעה מן האקדמיה להחליט על שינויים מסוימים בפללים שקבעה האקדמיה זה שנים הרבה, כמעט מאז כינונה; והצד השני נוגע לגוף ההצעה.

תחילה קצת מידע על השתלשלות הדבר במחיצת האקדמיה.

במוצאי שנת תשי"ד או בתחילת תשט"ו ביקשה הממשלה מן האקדמיה להכין כללים לכתיבת מילים עבריות בכתב לטיני לצורפה של המדינה במשא ומתן שלה עם העולם החיצון. עד לאותה שעה, כפי הנראה, כל פקיד ופקידה בכל משרד ממשלתי שהוא פִּישר בעיניהם העתיקו.

האקדמיה כמובן נענתה לבקשה מיד, והעמידה ועדה להכין הצעת כללים לשם דיוני האקדמיה בבעיה המסובכת הזאת. בשמונה ישיבות המליאה למן אייר תשט"ו ועד סיוון תשט"ז עסקה המליאה בבעיה, ולבסוף פסקה האקדמיה את פסקה והמציאה אותו לממשלה כחוק. והחוק מהו? אביא לפניכם את הסעיף העשירי בחוק "המוסד העליון ללשון העברית תשי"ג", וזה לשונו:

החלטות המוסד בענייני דקדוק, מינוח או תעתיק שנתפרסמו ברשומות על ידי שר החינוך והתרבות יחולו על מוסדות החינוך והמדע, על הממשלה, מחלקותיה ומוסדותיה ועל הרשויות המקומיות.

ואמנם, מיום שנתפרסמו כללי האקדמיה לתעתיק באות לטינית (בילקוט הפרסומים 557, כ"א באלול תשי"ז) הרי הם בגדר חוק המדינה, ונוהגים הם בכל תחומי פעולתה של הממשלה ובכל פרסומיה, באין יוצא מן הכלל. ידיעה זו מוסמכת; קיבלתיה מגב' חנה ביתן, מזכירת ועדת השמות שבמשרד ראש הממשלה, זו הוועדה הממונה על קביעת שמות היישובים וכתבים בעברית ובכתב הלטיני. ייזכר בכך כל אדם שיעיין למשל במפת ירושלים באנגלית שמשרד התיירות מוציא לאור. ועוד זאת נאמר לי: רושמי מפות בחוץ לארץ מבקשים לעתים הדרכת הוועדה הממשלתית בכתיבת שמות עבריים במפות הלועזיות, ומקבלים את עזרתה על פי הכללים האמורים. לפני זמן מועט נמסרו לידי מערכת TIME.

לנוכח מידע זה מבין אני עתה כי לא מקרה בלבד הוא שכללי התעתיק של האקדמיה, המעוגנים בחוק המדינה, נוהגים בקפידה גמורה גם בחיבור *Atlas of the World*, שיצא לאור בשנת 1981 בעריכת גאוגרף מאוניברסיטת לונדון. שם, בעמ' 94, בפינה המיועדת לארצנו (משבצת C-B) רשומות ערים מערינו כך: ירושלים - Yerushalayim (Jerusalem); נצרת - Nazerat (Nazareth); טבריה - Teverya (Tiberias). כולן מקומות קדושים לנוצרים, וכן: צפת - Zefat. וגדולה מזו, פתח תקווה מועתקת באותו האטלס האנגלי Petah Tiqwa, כלומר בצירוף האותיות qw דווקא, לשם דיוק הטונסליטרציה, אף על פי שבמילים אנגליות צירוף הגיים זה נכתב כרגיל qu, כמו במילה antiquity. שמענו היום כי הצירוף qw צורם את אוזניהם ועיניהם של איסטניסי האנגלית שבקרבנו, אך משום מה לא בקרב האנגלים עצמם.

זו אפוא המציאות הקיימת בארץ לגבי הכתיב המוסמך של שמות מקומות בכתב לטיני, גם במוסדות הרשמיים שמחוץ לארצנו.

נכון הוא כי בדרכי ישראל אנו נתקלים בשלטים החוטאים בכתיבם הלטיני לכללים האמורים. נציג מע"ץ שבועדת השמות טורח לשרש את השיבושים, אלא שמחוסר מפקחים בדרכים אין תיקון המעוות מדביק את קצב יצירת השלטים בדרכים ובגשרים. אולם הכוונה לשרש את השיבושים קיימת, והשלטים המשובשים יתוקנו עם הזמן. ייתכן שהאקדמיה שלנו יכולה לסייע בידי הוועדה הנ"ל, אם תזכה לתקציב מיוחד לכך.

יש עוד תחום אחד השקול בעיניי כנגד כל מה שהזכרתי והוא שם המטבע של המדינה הנכתב באותיות לטיניות ב־q (SHEQEL, SHEQALIM). כרגיל נחשב המטבע לסמל של מדינה עצמאית, כמו דגלה. לי אין ספק ששינוי בתעתיק כהצעת הוועדה יעורר התנגדות נמרצת במוסדות הממונים על ביצוע החוק כפי שהוא עד עכשיו, ואיני בטוח שתוכל האקדמיה להגן על השינוי בטעמים סבירים ומשכנעים.

ואני שואל: למה תראה האקדמיה להכניס עצמה למספק המרובה הזה? הלוא אין הדבר נוגע במשהו לעברית בכתבה ובדרכי הגייתה כפי ציבורנו. התעתיק מכון ללעזות בלבד, והללו יהגו את העברית שבאותיות הלטיניות כפי שהם הוגים אותן בלשונות הלאומיות שלהם.

לא הייתה מטרת הממשלה והאקדמיה ללמד עברית את הלעזות דרך התעתיק לכתב לטיני. הטרנסליטרציה יש לה מטרה אחרת והיא מיוסדת בעקרונות אחרים, ומופנית לכל העמים המשתמשים באות לטינית.

עד כאן ביקשתי להעמיד על הצד המשפטי והמדיני של מעשה האקדמיה וההוצאות הצפויות מן השינוי המוצע, אבל לשאלה גם בחינה אחרת המפליגה הרחק מן הצד הדקדוקי שבה, והיא הבחינה התרבותית הלאומית.

זאת לזכור: העברית היא לא רק בקרבנו גם לשון קודש (רבים מבני עמנו מתפללים וקוראים בתורה בכל מיני מבטאים המקודשים בעיניהם), היא גם לשון קודש למיליארד (אולי יותר מכך) נוצרים, ביתר דיוק אחת משלוש לשונות קדושות - לטינית, יוונית ועברית.

שמות רבים של מקומות בארצנו ושל אישים ידועים לנוצרים מתרגומי המקרא בלשונותיהם, ויש מסורת כתיבה של עברית באות לטינית המגיעה לאלפיים שנה בקירוב. וראו זה פלא: לאנגלים המצטיינים בקריאת ה־Bible משאר האומות, להם הצעת הוועדה כביכול מבקשת לומר: הצד"י שבשמות כגון צָרְעָה, צָרְפַּת, נְצֶרֶת, בְּצַלְאֵל, צְדוֹק, המועתקת בספרי הקודש שלכם לאות z, ראויה להיות מועתקת לצירוף האותיות tz - וכל זה מתוך התחשבות מיוחדת בלשון האנגלית.

פקודת המנדט היא שקבעה כי q בשמות מקומות עבריים תועתק q ולא k. בזכות תקנה זאת ניצלנו מן המבוכה שיכלה הצעת הוועדה לגרום במפות הלועזיות שלנו, והיא כתיבת בקעת, קריית k בשמות עבריים וב־q בשמות ערביים, והמרחק בין אלה במפות לעתים מילימטרים אחדים.

העברית (מניסיוני אני יודע זאת) יוקרתה בעולם המערבי גדולה מאוד בזכות העובדה שבימים הקדמונים נכתבה בה ספרות גדולה והיא רכיב נכבד מאוד בתרבות המערב. זה

זמן מועט בלבד לשוננו החיה אינה נחשבת עוד בעיני חוקרי העברית שמחוץ לארצנו ליציר מלאכותי, לבליל לשונות נכריות במילים עבריות, אלא לגלגול חוקי של העברית הקדמונית. האם אנו מעוניינים להבליט את הפער במעמד לשוננו על ידי פער בתעתיק, בה בשעה שבמציאות אין שום הבדל בין לשוננו היום ובין לשוננו הקדומה בשימוש האותיות? היבט זה ראוי שלא יישכח בדוננו בתעתיק.

אסיים בהערה לגוף ההצעה. העיקרון שהצעת הוועדה מיסדת עליו נתון בדף "הסברים לכללים החדשים". שם נאמר: "הוסכם כי התעתיק הפשוט צריך להיות פונטי ולשקף את המבטא הנפוץ והמקובל בעברית ישראלית (!). אין המגמה לתעתק אות כנגד אות (טרנסליטרציה) אלא ללכת אחר ההגייה (!)...".

משמע שבכללי התעתיק החדשים הובלעה הכרעה מה הוא המבטא התקין של העברית, והיא מנוגדת להכרעה הקיימת עד עכשיו. שאלה חשובה זו אולי צריכה - לדעת חברים באקדמיה - הכרעה חדשה, אבל זו צריכה להידון לגופה במליאה. "הכללים הישנים" לא התעלמו מן הבעיה ואין בהם הכרעה חדשה.

מ' בר-אשר: האקדמיה לא חזרה בה מהחלטות ועד הלשון בשנת תרע"ב על המבטא.

ז' בן-חיים: הוא שאני אומר. לפני שהחלטנו איך אנו רוצים להציג את לשוננו, ומה הקשר ההיסטורי של העברית של היום, אנחנו כבר רוצים לעשות מעשה בתעתיק, דבר שהמליאה מנעה עצמה ממנו בשעתו. אני חושב שהשאלה צריכה להידון מן האספקט הציבורי שלה.

ע' אורנן: רבותיי, שמענו את דברי הטעם של הא' בן-חיים. אני רוצה להוסיף עוד פן אחד: אנחנו איננו יכולים לעבוד בחלל הריק. בעיית הכתיב באותיות לטיניות עומדת לפני עשרות שפות אחרות, כמו למשל, ערבית או פרסית או בנגלית, או תאילנדית, או מונגולית. לכל אחת מהן יש כתב אל"ף-בי"תי, כמו בעברית. איני מדבר על כתבים אידאוגרמיים כמו בסינית או ביפנית, שזו בעיה בפני עצמה, אבל כתבים אל"ף-בי"תיים קיימים במקומות רבים. איננו חיים בחלל הריק, אלא בעולם גדול...

מ' בר-אשר: זה דבר חשוב, כי שמעתי אומרים שאנחנו בכפר קטן.

ע' אורנן: לא, אנחנו בעולם גדול. אנחנו לעצמנו, אבל יש לנו בלי הרף קשרים. אזכיר פה תחום אחד שלא דובר בו עד הרגע הזה, והוא רישום של ספרים עבריים בספריות בעולם, ואפילו בספריות בארץ. הרי צריך לכתוב את שם המחבר ואת שם הספר באותיות לטיניות, כדי שספרן מברצלונה לא יטלפן לספרן במדריד ויאמר: יש לי מחבר בשם יעקב הנכתב ב-y וב-k, ובמקום אחר הוא נכתב ב-j וב-q. עלולים לחשוב שמדובר בשני ספרים ובשני מחברים. הוא הדין למפות גאוגרפיות. הא' קדמון, מי כמוהו יודע את הבעיה הזאת, והוא נתן לזה ביטוי בכתב, גם בציבור ולא רק בספר שלו.

יש צורך לאפשר לקורא שחזור חד-משמעי של הצורה העברית המדויקת של שם הספר, או השם הגאוגרפי, או השם הפרטי, או שם המשפחה הנתונים באותיות לטיניות. השחזור הזה צריך להיות אוטומטי, בלא צורך בידיעת השפה העברית. אתן לכם דוגמה. יש לנו חבר ושמו ס' יזהר. אם הוא יכתוב את שמו לפי הכללים האלה, Yizhar, לא ידעו אם שמו יִזְהָר או יִזְרֵר, כי zh נקבע לציון ההגה ז', ואילו כאן z מסמלת אות אחת ו-h מסמלת אות אחרת.

הצעת התעתיק של הוועדה אינה מתאימה לעקרונות השפה העברית. השפה העברית בנויה משורשים בני שלושה עיצורים, וכל אחד נכתב באות עברית אחת. ויש לנו משקלים; הרכבה של שורש ומשקל יוצרת את המילה. איזה קשר יהיה בין shimmesh (שִׁמְשִׁשׁ) ובין bikker (בִּכֵּר)? כמה אותיות פה וכמה אותיות שם? בדרך הזאת אתה מאבד את התכונה העיקרית של העברית.

אם כן, צריכים להיות כמה עקרונות, ואני רוצה למנות אותם. ראשית, התעתיק צריך להיות אות כנגד אות, גם אם אין לנו מראש סימן המתאים בדיוק לסימון אות עברית מסוימת. דבר שני: התעתיק צריך להיות מכוון לשחזור מלא ומדויק, בין על ידי אדם בין על ידי מכונה. אלה הם הדברים שדורשים מכל שפה שמבקשת לנסח כללים לתעתיק שלה, בארגון בין-לאומי שנקרא ארגון התקינה הבין-לאומי (ISO). נהיה לצחוק אם נביא לשם הצעת תעתיק שאינה עומדת בעקרונות האלה.

למעשה יש שתי שיטות לכתיבה באותיות לטיניות (הנקראת רומניזציה). האחת הולכת אחר המבטא, ותעתיק כזה נקרא טרנסקריפציה. זה טוב בשביל שיחונים לתיירים, או בשביל שלט המורה כיצד לבטא מילה כלשהי, אף שזה לא תמיד עוזר. דרך זו היא דבר חשוב, איני אומר שלא, אבל זו לא העברית. זה תעתיק בשביל מי שאיננו יודע עברית, ואנחנו מניחים שרוב התיירים יודעים אנגלית, כי טרנסקריפציה לדוברי ספרדית, למשל, תהיה אחרת.

הלכתי פעם בירושלים, ברוממה, ובא אליי תייר ושאל אותי, באנגלית, איפה רחוב הֶמְגָּ. לא שמעתי מימני על רחוב כזה. התברר שכוונתו הייתה לרחוב המ"ג (המ"ם גימ"ל)... צריך לחשוב איך יכתבו את השלט כדי שהתייר המסכן הזה ידע לקרוא. מעניין אותי גם לדעת אם באיטליה, במוזאוניס או ברחובות, עושים כתיב מיוחד בשביל התיירים האנגלים או בשביל התיירים הגרמנים. רבותיי, יש פה עניין של כבוד עצמי בשבילנו. יש לנו שפה. אם צריך להביע אותה באותיות אחרות, זה לא סוף העולם, מביעים אותה באותיות אחרות, אבל כפי שהיא!

הדרך השנייה היא טרנסליטרציה, והיא מקובלת בתעתיקים בכתב לטיני מרוסית, מבולגרית, מיוונית ומשפות של כמה ממדינות אסיה. ברוסית יש צורות עיצורים שכל אחד מהם הוא פונמה לעצמו. יש ш ויש щ ויש ш, ונוהגים לכתוב אות רוסית אחת בארבע אותיות לטיניות (ш = shch). ברוסית אין משקל ואין שורש, ועל כן אין בכך כל רע. אבל בעברית לא ייתכן שנעשה דברים מהסוג הזה.

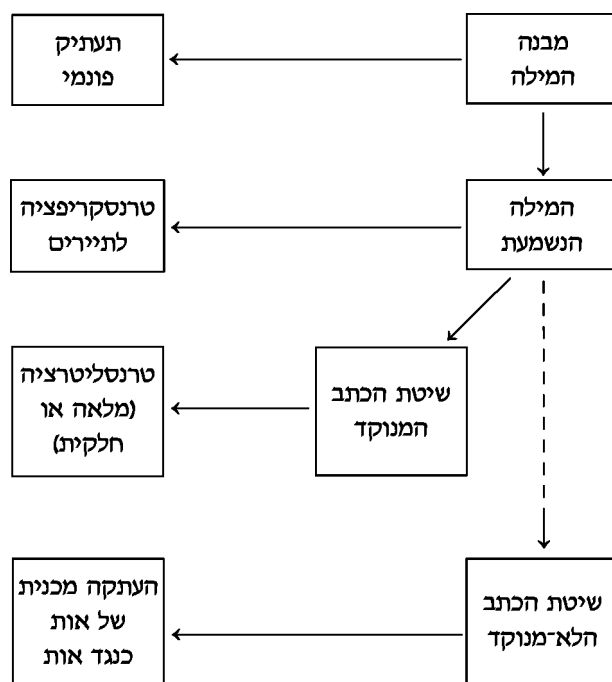
הדרך השנייה היא אפוא טרנסליטרציה, שפירושה העתקת סימן כנגד סימן. בכוונה אינני אומר אות, מכיוון שיש למשל ניקוד שהוא לא בגדר אות, אבל הוא סימן כתב. בטרנסליטרציה מעברית יש לנו בעיה גדולה: האומנם נרצה להטיל את כל דיוקי הניקוד

על מי שיכתוב את שמו באותיות לטיניות בדרכון הישראלי שלו, ששם חובה לעשות את זה? אנחנו לא יכולים לדרוש דבר כזה.

טרנסליטרציה של הכתיב המנוקד היא אפוא לא מעשית. אבל גם טרנסליטרציה של שלד האותיות אינה מעשית, מפני שאז תתקבל סדרה של עיצורים שאין ביניהם תנועות. יש דרך שלישית, והיא הדרך שמתאימה לשפה שהכתב שלה - לצערנו הכתב הרגיל והשכיח - הוא כתב שאיננו מביע את כל היסודות שיש במילה. הדרך היא לקחת במישרין את המילה עצמה ולראות מה המבנה שלה. אנחנו יודעים שתנועות קטנות וגדולות הן רק ביטויים פונטיים שונים של אותה הפונמה. הפונמה היא אחת, ואילו הניקוד בפתח או בקמץ תלוי במבנה התיבה.

הדרך הנכונה היא להנהיג כתב שימסור את הפונמות בעברית, כלומר גם את העיצורים וגם את התנועות. בדפים שנגד עיניכם מובאת הצעה לתעתיק פונמי, ואני רוצה להציגה כאן. קודם כול ראו נא בסרטוט את מעמדן של כל אחת משלוש שיטות התעתיק שמנתי כאן (ועוד נוספה עליהן שיטה רביעית, העתקה מכנית של אות כנגד אות, המשמשת בדואר אלקטרוני וכדומה):

מעמדן של שיטות התעתיק מעברית ללטינית

הצעת תעתיק פונמי

בהצעת התעתיק הפונמי אנו מתארים את מבנה המילה על פי גישה בלשנית, ומקפידים (1) על ייצוג נאמן בכתב של כל אלמנט מבני, בין שהוא עיצור בין שהוא תנועה; (2) על חוקים ברורים של כתיבה; (3) על חוקים ברורים של קריאה; (4) על יכולת שחזור מלאה. התוצאה היא שעל יסוד התעתיק הזה אכן ניתן לשחזר בדיוק, הן על ידי אדם הן באמצעות מחשב, לא רק טקסט עברי לא-מנוקד, אלא גם את הטקסט הזה כשהוא מנוקד. במילים אחרות, יש תעתיק אחד למילים העבריות, בין שהן נכתבות במקורן בכתיב מנוקד בין שהן נכתבות בכתיב לא-מנוקד.

תעתיק העיצורים

סימני רשות חלופיים	התעתיק	האות	סימני רשות חלופיים	התעתיק	האות
	n	נ, ן		׳	א
	s	ס		b	ב (כולל ב, ב)
&	' או ׳	ע		g	ג (כולל ג, ג)
	p	פ, ף (כולל פ, פ)		d	ד (כולל ד, ד)
	c	צ, ץ		h	ה
	q	ק		w	ו
	r	ר		z	ז
\$	š	ש		x	ח
	t	ת (כולל ת, ת)	@	t	ט
g'	g	גי		y	י
z'	ž	זי		k	כ, ך (כולל כ, כ)
c'	č	צי		l	ל
s', \$'	j או š	ש		m	מ, ם

הערות:

1. אם במקלדת של המשתמש לא נמצאת האות הנכונה לתעתיק, מותר לו להשתמש בסימנים הבאים בטור "סימני רשות חלופיים".
2. האות ש שבכתב המנוקד, שהיא אות נדירה למדיי ובכתב לא-מנוקד מסומנת תמיד ש, תסומן בסימן š כמו האות שיי". אולם רשאי המתעתק לכתוב במקומה s' או '\$'. [הצעה אחרת: האות תסומן תמיד j].

חוקי הכתיבה

1. מילות השימוש הזעירות ב-, ה-, ר-, כ-, ל-, מ-, ש-, הנכתבות בכתב העברי ללא רווח בין ובין המילה שאחריהן, ייכתבו כשמקף אחריהן: -b, -ha, -w, -k, -l, -mi, -še. כך גם כשיש יותר ממילת שימוש אחת לפני המילה: k-še (או k-še), -w-ha. במקום b-ha מותר לכתוב ba-; במקום k-ha מותר לכתוב ka-; במקום l-ha מותר לכתוב la-.
- אין להכניס שום שינוי לכתיב מילות השימוש, גם כאשר בכתב המנוקד באה תנועה אחרת, כגון וְדָרֵשׁ w-daruš, וְדְרוּשִׁים w-drušim, בְּרָצוֹן b-racon, בְּרָצוֹנִי b-rconi.

מותר לכתוב me- במקום mi- אם המילה שאחריה מתחילה באחד העיצורים 'hx' r : כגון me-ha-harr או mi-ha-harr.
 מותר לכתוב he- במקום ha- אם המילה שאחריה מתחילה בהברה לא מוטעמת ha או xa, כגון he-xalab או ha-xalab.

2. מותר להשמיט ' (א) בראש מילה, כגון 'amar או amar (אָמַר).

3. מכפל עיצורים ("דגש חזק" בכתב המנוקד) נכתב באות כפולה, כגון xuqqim (חֻקִּים) וזאת גם אם המכפל תאורטי בלבד ואינו מסומן בכתב המנוקד, בין בסוף המילה כגון xoqq (חֻק) בין שהוא חל באחד העיצורים 'hx' r (שבכתב המנוקד אותיותיהן אינן מקבלות "דגש חזק"), כגון מִתְנַהֵל mitnahhel.

כאשר עיצור בא בשווא ואחריו חוזרת תמנית שנייה של אותו העיצור (כגון הוֹלְלִים, הִלְלִיחַ), יש להפריד בין שתי האותיות על ידי קו־נומך (underscore) : hol_lim, hal_luyah.
 כותבים כפל-אות לסימון מכפל עיצורים בכל מקום שלפי משקל המילה יש בו מכפל (כגון naggar - נָגַר), בכל מקום שמתרחש דימוי שלם של n לעיצור שאחריו (כגון yippol - יִפֹּל במקום yinpol; כדוגמת illegal, irregular באנגלית). במקרים ששורש המילה מכיל שני עיצורים זהים (מס' 2 ר-3 בשורש, כגון xuqqa - חֻקָּה מן השורש xq, ועוד בכמה מילים (כגון yiqqax-יִקְחַ במקום yilqax).

ואולם מכפל עיצורים נכתב באות אחת כשהוא בראש מילה אחרי מילת שימוש זעירה כשלפני המקף באה תנועה, כגון ha-bor - הַבּוֹר (ולא ha-bbor, וגם לא hab-bor).
 כתיב מוקל: לשם רישום פשוט ניתן לוותר על הכפלת עיצור, חוץ מאשר על הכפלת p, k, b אחרי תנועה.

4. תנועה שאיננה שייכת למבנה המילה איננה נכתבת, כלומר:

אין כותבים שום סימן כנגד שווא בכתב המנוקד, בין שלא מבטאים אותו, כגון praxim פְּרָחִים [praxim] וכגון šamru שָׁמְרוּ [šamru], בין שמבטאים אותו כתנועת e, כגון yladim יְלָדִים המבוטאת [yeladim].

התנועה האחרונה, הלא-מוטעמת, של שמות עבריים מן המשקל הסגולי איננה נכתבת. כגון: gešim (גֶּשֶׁם) המבוטא [gešem], lexim (לֶחֶם) המבוטא [lexem], cohr (צָהַר) המבוטא [cohar].

פתח גנוב, שאינו תנועה פונמית, אינו נכתב.

כתיב מוקל: לשם רישום פשוט ניתן לכתוב גם תנועות שאינן שייכות למבנה המילה. היינו כשמשיעיים שווא נע ניתן לסמנו בתנועת e. וכן מותר לרשום את התנועה הסגולית בשמות הסגוליים ואת הפתח הגנוב, כגון rux או ruax.

5. תנועות "שווא מורכב", היינו החטפים, הגם שאינן שייכות למבנה המילה - יסומנו בסימני התנועות שלהן כרגיל, כגון: xaraqim חֻרְקִים, onāšim עֲנָשִׁים, emuna אֱמוּנָה.
 הערה: לצורך עיבוד מדוקדק של טקסטים עבריים יכול המתעתק להימנע מכתובת החטפים, וזאת כדי לחקל על המיון לפי המשקלים.

חוקי הקריאה

את חוקי הקריאה שלהלן יש להפעיל לפי הסדר הנתון:

1. b, k, v, x, f (בהתאמה) כאשר:
- א. האות נמצאת אחרי תנועה ואינה במכפל, כגון: [šuv] > /šub/, [mivdaq] > /mibdaq/ או שהיא נמצאת במכפל שבסוף מילה, כגון: [gav] > /gabb/, [lev] > /lebb/

- ב. האות נמצאת אחרי עיצור שהוא בראש הברה, כגון: /dbaš/ > [dvaš], /bki/ > [bxi]
2. כל מכפל עיצורים יבוטא כעיצור יחיד, כגון: /nagar/ > [nagar], /naggar/ > [sabal], /sabbal/ > [sabal]
3. h, x, ' כשהם בסוף מילה ואין לפניהם a - תיווסף לפניהם a לא-מוטעמת בביצוע המילה, כגון: /tameh/ > [tameah], /ruax/ > [ruax], /rux/ > [rea'], /re'/ > [re']
4. מילים שאינן פעלים בעבר שבסופם ת, המסתיימות בשני עיצורים - נוספת בין שני העיצורים תנועת e לא מוטעמת, כגון: /yeld/ > [yeled]. אך אם אחד העיצורים האלה הוא גרוני - התנועה הנוספת היא a, כגון /nohl/ > [nohal], ואם אחד העיצורים הוא י' התנועה הנוספת היא i, כגון: /bayt/ > [bayit], /bajt/ > [yofi], /yopy/ > [yofi] (העיצור י' שבסוף המילה נאלם ואינו נשמע).
5. שני עיצורים בתחילת מילה, נשמעת ביניהם תנועת e אם הצליליות של הראשון אינה נמוכה משל השני, כגון: /refida/ > [refida], /rpida/ > [netunim], /ntunim/ > [klavim], /tluyim/ > [tluyim], אבל /klavim/ > [klavim].

השחזור

עלינו להראות עוד כי התעתיק ניתן לשחזור חד-ערכי. אלגוריתם פשוט יחזיר את התעתיק לכתב העברי חסר הניקוד כדלקמן:

- א. מכפל עיצורים יועתק לאות אחת בלבד.
- ב. כל עיצור יועתק למתאים לו לפי הטבלה בלבד.
- ג. e, a בסוף מילה יועתקו ל'ה'. כדי למנוע ה' במילה כמו אביך או ראית, כותבים בתעתיק = אחרי ה-ה האחרונה: = ra'ita, = abika (הוספת הסימן = דרושה בעיקר למשחזר שהעברית אינה כה שגורה בפיו).
- ד. e, a בתוך המילה יושמטו.
- ה. u, o יועתקו תמיד ל'ו' חוץ מרשימת חריגים קצרה, שבהם יושמטו אותיות אלה, כגון omnam < אמנם.
- ו. i מועתקת ל'י' כשהיא אחרונה במילה וכן כשאחריה בא עיצור יחיד (או מכפל) שאחרי תנועה.

הערה: חוקי הקריאה נתפרסמו בעלון אסמי, כתב העת של אגודת הספריות המיוחדות ומרכזי המידע בישראל, כרך יט, 2 (מאי 1993), עמ' 8-14.

ההצעה הזאת איננה מקודשת, אפשר להחליף סימן כזה בסימן אחר. השתדלתי, לצורכי עבודתי, שהמקלדת הרגילה של המחשב תוכל לשמש אותי בעבודה על הלשון העברית. העיקרון הוא שלכל אלמנט פונמי של העברית יהיה סימן של אות לועזית אחת. אין סימנים בני שתי אותיות, ומובן שלא ייתכן שסימן אחד ישמש לשתי אותיות, כמו בהצעות של הוועדה. דבר כזה הורס את האפשרות לשחזור הצורה העברית. כיוון שלא כל הסימנים נמצאים במקלדת המחשב הרגיל, צריך למצוא פתרונות מעשיים. למשל, במקום העי"ן, שאין לנו בשבילה סימן מתאים, לקחתי את הסימן &, שצורתו דומה לעי"ן. אבל ייתכן ששימוש כזה יטיל על הקורא עומס והתנגדות לדבר שאינו מתאים, ומוטב לבחור סימן אחר. דרך אגב, סימן האמפרסנד (&) לציון עי"ן אינו

הצעה שלי; כתב כך לראשונה חיים בלנק כשבא לתאר את מבטא הערבית שבפי הדרוזים שבכרמל. אני חושב שמה שהוא עשה היה הגיוני מאוד. אגב, כך נוהג גם הקטלוג של הספרייה הציבורית של ניו יורק.

ברומנית יש אות, t, שהיא כמו t עם זנב. זה סימן המתאים לשמש לציון האות טי"ת. זה פתרון נהדר, מפני שיש פה סימן הדומה לאות t אבל כתוב קצת אחרת. אבל מה אעשה בעבודה השוטפת שלי ושל תלמידיי? הלוא אין במחשבים שלנו סימן כזה! אין מנוס מפתרון זמני, סימן הדומה בצורתו לטי"ת, כגון @. בעיה של גופן אינה בעיה חמורה כיום. ברגע שנקבל החלטה הכוללת גופן שמקובל כבר בצ"כיה או ברומניה נקבל אותו גם אצלנו. ובינתיים אפשר להשתמש בסימן חליפי.

ולעניין חוקי הכתיבה אשאל אתכם: הוועדה הגיעה למסקנה יפה מאוד, שה"א היידוע צריכה להיות מופרדת מן המילה על ידי מקף. אבל הרי יש לא רק ה"א היידוע, אלא גם מיליות אחרות, כגון מ"ם ושי"ן. למה לא יופרדו גם הן? אשר למכפל העיצורים, בדרך כלל יש לסמן אותו. אבל לפעמים אפשר גם להקל. ומה נקרא הקלה? הקלה איננה שינוי הכתיב, אלא ויתור על איזה פרט מתוכו. יש מקום לדון אם לוותר על ההכפלה בשביל כתיב פשוט. אפשר לקרוא גם כך. זה לא מדויק, אבל זה לא דבר ההורס בכלל את דרך הכתיבה שלנו.

מ' בר-אשר: השחזור שבהצעתך, למה הוא מכוון? לשחזר את המבטא או לשחזר את הכתיב?

ע' אורנן: את הכתיב. אנשים מקבלים שם של ספר באותיות לועזיות, הם רוצים לכתוב את זה באותיות עבריות, ולפי התעתיק המוצע לא יוכלו לעשות זאת. שחזור צריך להיות אות כנגד אות, אין לזה שום קשר עם המבטא. כתב פונמי אינו חייב לתת את המבטא, הוא איננו כתב פונטי. אבל חוקי הקריאה נותנים תשובה להבעת המבטא. הבאתי בהצעה עוד דבר אחד, והוא שתנועה שאיננה פונמית לא צריכה להיכתב. שווא, למשל, איננו פונמה לפי מיטב הכרתי, פתח גנוב איננו פונמי, וכן הסגול בשמות הסגוליים. אפשר לוותר על הכתיבה של התנועות האלה. אבל זוהי גזרה קשה, מפני שהכותב לא תמיד יודע אם התנועה פונמית או לא, ולכן לשם הקלה אפשר להתיר את כתיבת התנועות האלה, ואז יוצא שאדם המכיר את חוקי הקריאה יכול גם לקרוא את המילה וגם לשחזר את כתיבתה.

אני יודע לקרוא איטלקית. אינני יודע את השפה, אבל תוך עשר דקות למדתי את כללי הקריאה של האיטלקית. הייתי בשוודיה בוועידה שדנה ברומניזציה של שפות. קניתי ספר דקדוק שוודי, ותאמינו לי שאני יודע היום לקרוא שוודית במבטא נכון. זה דבר של מה בכך. כללי הקריאה של התעתיק העברי שאני מציע הם פשוטים מאוד, והם ניתנים לפניכם בחצי עמוד.

אני מציע שהעקרונות שדיברתי עליהם וההצעה שהבאתי לפניכם יובאו מחדש בפני ועדה. אני מביע בזה את רצוני ואת נכונותי להשתתף בוועדה הזאת.

מ' בראשון: אני מבין מדבריך שבי"ת ובי"ת מועתקות בשווה. כך שומעים זרים מדברים.

ע' אורנן: לא רק זה: לפי הצעתי אנחנו שומרים על אחדות הלשון העברית לכל דורותיה. וגם איננו מפלים לרעה תימני המבדיל בין גימ"ל דגושה לרפויה, ולא אשכנזי המבדיל בין תי"ו דגושה לרפויה. גם ב רב, גם ג רג וגם ת רת מועתקות כל זוג באות אחת בלבד.

מ' בראשון: תודה לא' אורנן. הזמנו לדיוננו את פרופ' נפתלי קדמון, שיש לו ניסיון רב בשימוש בתעתיק, אולי בלי כל העומס של החשיבה הבלשנית. ביקשנו ממנו שישכיל אותנו והוא נענה.

נ' קדמון: שלום לכם. בעצם באתי הנה כדי ללמוד, אבל יורשה לי בכל זאת להעיר כמה הערות כלליות. דבר ראשון, נשיא האקדמיה הציג אותי כשומר חוק, ואני רוצה להדגיש את הנקודה הזאת. הספר שפרסמתי, טופונומסטיקון, הוא ספר השמות הגאוגרפיים בישראל, הוא כולל את כל השמות הגאוגרפיים בישראל, שנקבעו כחוק, דהיינו שנקבעו בוועדת השמות הממשלתית, או בגופים אחרים, כולל תעתיקם בכתב לטיני לפי הכללים שהאקדמיה קבעה, ואשר פורסמו בילקוט הפרסומים מס' 519, 1957. אמנם אני איש האוניברסיטה העברית, ואני מלמד טופונומיה, תורת השמות הגאוגרפיים; אבל אני אייצג כאן גוף אחר, את המרכז למיפוי ישראל, לשעבר אגף המדידות הממשלתי ומחלקת המדידות הממשלתית, יורשתה של מחלקת המדידות המנדטורית. למרות שכבר אינני חבר פעיל במרכז למיפוי ישראל, נתמנית להיות הממונה על נושא השמות הגאוגרפיים. המרכז למיפוי ישראל, המוציא לאור את כל המפות הרשמיות של המדינה, הוא מצרכני התעתיק החשובים ביותר, משום שהוא עוסק יום ביומה בהערכת שמות מקומות עבריים למפות בלועזית.

דבריו של הא' אורנן הדגישו בעיניי ובמוחי את הצורך של קביעת מערכות שונות של תעתיק, מערכת פשוטה ומערכת 'מדעית' יותר.

בארגון האומות המאוחדות יש גוף הממונה על תחום השמות הגאוגרפיים. הגוף הזה קבע שני כללים עקרוניים: האחד, בכל המפות בעולם, באטלסים או בחומר אחר הנזקק לשמות גאוגרפיים, ייעשה שימוש בשם המקומי, באנדונים. למשל: אם אטלס זר כותב ירושלים, הוא יכתוב YERUSHALAYIM. אם תפתחו כל אטלס טוב בעולם, תמצאו את הכתיב הזה, ולצדו מוסיפים בסוגריים את השם הלועזי המקובל בלשונו של האטלס (למשל JERUSALEM). אני עוסק לא מעט בתעתיק מיפנית לעברית, ובעיות דומות מתעוררות גם שם.

השמות נכתבים אפוא כהגייתם בפי בני המקום, ואם אפשר - גם ככתיבם. למשל, באטלס אנגלי איש לא ימצא יותר Munich, אפילו לא בסוגריים.

אני רוצה לדבר גם על המפות. הא' אורנן הזכיר כבר את ההבדל, כמעט הייתי אומר הניגוד, בין טרנסליטרציה וטרנססקפציה. דרך אגב: טרנסליטרציה היא תַּעֲתִיק; טרנססקפציה - אני קורא לה תַּכְתִּיב, אבל ייתכן שיש מונח טוב יותר.

מדוע אנחנו זקוקים לטרנסליטרציה של שמות גאוגרפיים, לפחות במפות? מוסד כגון המרכז למיפוי ישראל מוציא מפות לתיירים במגוון של לשונות זרות. עכשיו תארו לעצמכם את מפת ישראל, שיש בה כמה אלפי שמות. אם נשתמש בטרנסקריפציה פונטית או פונמית, נצטרך להדפיס כל מפה - על כל אלפי השמות שלה - בכל שפה מחדש, וזה לא ייתכן.

כאן אנחנו באים לעיקרון השני של האו"ם. האו"ם ביקש שכל מדינה שיש לה כתב שאינו הכתב הרומי, תעבד שיטה אחת של תעתיק לכתב רומי, כדי שהעולם יוכל לקרוא את השמות בשפתה. ישראל הייתה אחת המדינות הראשונות בעולם שנהגה לפי העיקרון הזה, כאשר האקדמיה הנכבדה הזאת קבעה ופרסמה את כללי התעתיק בשנות החמישים. ואני הקטן, המייצג את ישראל באו"ם בנושאים האלה, הבאתי את כללי התעתיק האלה שקבעתם בזמנו, לשימוש עולמי.

מ' בר-אשר: התעתיק הפשוט, או התעתיק המדויק?

נ' קדמון: התעתיק הפשוט הוא המשמש במרכז למיפוי ישראל. אולם למרות שאני קנאי לכללים ולחוקים שנקבעו בחוק, ייתכן שיש צורך בכמה תיקונים אחרי ארבעים שנה. אנחנו, כמוכם, קיבלנו פניות רבות שדיברו על הצורך בשינויים מסוימים.

למשל ה-Q. האירופאי המצוי איננו יודע מה פירושה של האות הזאת כשאין אחריה U. אני רוצה להזכיר שכל העולם כותב היום עִיֶּרֶק וְקֶטֶר ב-Q ולא ב-A. הבריטים קבעו את זה לפני מאות שנים, וזה התקבל. עם זאת, אני חושב שיש צורך לבוא לקראת המוני התיירים ולהקל עליהם. כוונתי כרגע היא למפות לתיירים ולשילוט בכבישים בידי מע"ץ, ההולך בדרך כלל בעקבות המפות של המרכז למיפוי ישראל.

אין חוק ואין תקנה שאי אפשר לשנותם. שמחתי לראות את הכללים המתוקנים של האקדמיה - ואני מתייחס רק לכללי התעתיק הפשוט ולא לתעתיק המדעי. אני חושב שהכללים החדשים האלה הם צעד חשוב לקראת אותו ציבור גדול של אנשים שקוראים או שרוצים לדעת כיצד לבטא את שמות המקומות בישראל.

תייר הקורא שם במפה, ורוצה לדעת היכן הוא המקום, ישאל את אחד האזרחים היכן נמצא זה וזה. התעתיק צריך להיות כזה שאותו תייר לא יגיע למצב שתיאר קודם הא' אורנן. אני חושב שאין שיטה אחת היכולה להביע באותיות של כתב אחד את כל ההגאים של שפה אחרת.

כאן, אגב, אחד ההבדלים בין השיטות: טרנסקריפציה היא משפה לשפה, ואילו טרנסליטרציה היא מכתב לכתב. ובכן, אני חושב שרצוי מאוד להכניס שיטה של תעתיק פשוט. השאלה הראשונה היא אם אתם, חברי האקדמיה הנכבדת הזאת, סבורים, או מאמינים, שהכללים האלה יתקבלו על הכול?

עד כה ראינו, לצערנו, שרבים אלה שאינם נוקטים את הכללים הרשמיים מאלה הנוקטים אותם. אני מכיר שבע צורות שונות לכתובת השם אֵילת. הכתיב הרשמי הוא

ELAT, אבל את הכתיב הזה תמצאו רק במפות הרשמיות ובשילוט מע"ץ, ולא במקומות אחרים.

ובכן, אני חושב שיש בהצעה החדשה של הכללים התקדמות רצינית אל המטרה שאני רואה אותה כחשובה. ויש כמה דברים נוספים שכדאי לשנות, לפי דעתי. הנקודה החשובה ביותר שחסרה בכללים הקודמים וגם בהצעה החדשה היא סימון ההברה המוטעמת.

ג' בירנבאום: האם במפות מסמנים בדרך כלל את ההברה המוטעמת?

נ' קדמון: התעתיק הרשמי ההונגרי, למשל, מורה על ההטעמה. מאיר מדן המנות, שהיה המזכיר המדעי של האקדמיה, נתן לנו, לאגף המדידות, את ההיתר לשים סימן הבחן על E המציינת צירי מוטעם. בעבר, לפני ההיתר הזה, שווא נע, חטף סגול, סגול וצירי - כולם קיבלו תעתיק אחד בלבד. לכן אני חושב שכדאי להכניס לכללים את סימון ההטעמה.

אחת הבעיות הקשות היא בעיית הסימנים הדיאקריטיים, שנדרשים לשים אותם מעל האותיות או מתחת להן. אני משער שפרופ' בראשור ראה בספרי שבתעתיק הלטיני לא מופיעים הקווים שצריכים להיות מתחת לאות H לציון ח"ית ומתחת לאות Z לציון צד"י, מפני שבזמנו לא היו הסימנים האלה במחשב. נכון, היום יש אפשרות להכניס את הכול, אבל במכונות כתיבה למשל, הדבר קשה. אני נוטה למעט ככל האפשר להשתמש בסימנים מבחינים.

דבר אחרון כרגע הוא עניין האוריינטציה. אני רואה כאן בהצעה מצד אחד אנגליזציה ומצד שני גרמניזציה. במקום ה-w הגרמנית באה עכשיו ה-v, והדבר מקל על הקורא אנגלית. לעומת זאת הסימון של צד"י באותיות TZ מקל אולי על הגרמני, אבל לא על הדובר אנגלית. יש פה ציון של הגה סותם והגה חוכך, אבל החוכך איננו קולי אלא אטום, ולכן הצירוף TS מתאים יותר מאשר TZ.

לסיכום: אני בעד קביעת כללי תעתיק פשוטים, אולי עם מתן חופש מסוים למי שמעוניין להוסיף סימון מדויק יותר. למשל, מי שירצה להבדיל בין ק ובין כ יוכל לסמן נקודה מתחת לאות k.

י' בלאו: הא' קדמון, אמור לי, אתה מעוניין באיזה שהוא תעתיק פשוט, או בתעתיק מדויק יותר מן התעתיק הפשוט, מעין "התעתיק המדויק" שבכללים הישנים, או שמא אתה מוכן גם להשתמש בתעתיק המדעי המשמש את הבלשנים?
אני שואל את השאלה הזאת, מפני שייתכן שהחלטת ועדת הדקדוק לבטל את התעתיק ה'בינוני' הייתה חפוזה מדי. האם אתה חושב, כצרכך, שיש צורך בתעתיק ה'בינוני' הזה?

נ' קדמון: אני סבור שהציבור המשתמש באותם מסמכים שהזכרתי אותם - מפות, שלטי רחוב, שלטי הכוונה בכבישים וכדומה - זקוק לתעתיק פשוט, כדי שיוכל לבטא את השם העברי, ולו בקירוב. תעתיק מדויק יותר עלול לבלבל את הציבור.

מ' בראשור: תודה רבה לא' קדמון. ובכך מונחת לפנינו הצעת הוועדה, ואני מבין שהחברים קראו אותה; שמענו את הדברים של הא' בן-חיים שכאו להגן על ההחלטה הקודמת שנקבעה בחוק; שמענו את הצעתו של הא' אורנן המציע ללכת אחר הכתיב הפונמי, ושמענו חוות דעת מן השטח המוכיחה שלפחות בחוגים מסוימים, חוגים כבדי משקל וכבדי שמות, כיבדו את החלטות האקדמיה, אם כי לא נתנו ביטוי למה שמסומן מתחת לקו.

עכשיו אני פותח את הדיון לעשר דקות, עד שעת סיום הישיבה, ונוכל לשמוע השגות כאלה ואחרות.

א' דותן: בנוהג באקדמיה, כשהחלטה קודמת מובאת לדיון נוסף משמע שמהו נמצא פגום בהחלטה הקודמת, כגון שההחלטה הקודמת לא נתקבלה בציבור ולא מילאה את המטלה שבאה למלא. אני שואל את עצמי אם הדברים האלה התקיימו כאן: האם נבדקו הדברים באופן שיטתי ונמצא שכללי התעתיק הקיימים לא מילאו את תפקידם? אני ממשיך כאן את הדברים שהרחיב בהם הא' בן-חיים. אינני רואה שום סיבה בשלב זה לשנות החלטה רק בגלל דברי ביקורת של פלוני, גם אם הוא אדם נכבד כשר החינוך והתרבות, או בגלל מה שמענו אחר כך, שצורתן הגרפית של האותיות אינה בהירה, או משום שאין מממשים את ההחלטות באופן שיטתי. כל אלה אינן טענות נגד הכללים עצמם.

אני מצפה, שאחרי שלושים ותשע שנות תעתיק, האקדמיה תבדוק את המציאות בשטח, לא על סמך התרשמויות שלי או של מישהו אחר. כלום באמת התעתיק הזה איננו ממלא את תפקידו? ואם איננו מתקבל, כלום הסיבה היא שהוא איננו טוב, או שאנשים אינם רוצים בו. את זה צריך לבדוק. אני שואל: האם זה נעשה?

השאלה הזאת התעוררה אצלי עוד כשקראתי את החומר החלקי שקיבלנו. אחר כך גם שמעתי את הנימוקים שהביאו את האקדמיה לדון בעניין. רבותי, שר החינוך הוא אדם חשוב מאוד, אבל בעניין הלשון הוא פרט אחד. אני מקווה שהעובדה שהוא בעל המאה וממונה על תקציבנו לא תשפיע על החלטתנו.

מ' בראשור: מתוך הכרת הנפשות הפועלות אני מניח שאתה יודע שאין שחר להרהור הזה.

א' דותן: אני שמח. אני חושב שבענייני לשון השר צריך לקבל את דעתנו. והוא אכן ישב כאן לפני שנתיים, כשדיברנו אתו על ההחלטה הנלווה ללמד בבתי הספר באנגלית. ולגופו של דבר, מה עשתה הוועדה? הוועדה שינתה בתעתיק הפשוט כמה פרטים לטובת ההגייה האנגלית או האמריקנית, ואז מצאה שבכך בטל העיקרון שהא' בן-חיים עמד עליו, והוא שהתעתיק הפשוט והתעתיק המדויק יהיו בעצם אותו תעתיק, עם תוספת סימנים. פתאום נוצר הפער הלא אפשרי הזה בין שני התעתיקים, ולכן ביטלו את האחד כליל.

אני מזכיר לאחדים מן החברים את הדיונים הרבים של האקדמיה בשיטות הכתיב: שלוש פעמים התחילה האקדמיה לדון ובכל פעם הרימה ידיים, משום שהבעיה קשה.

אנחנו פותחים פה תיבת פנדורה, ואני מציע לא לפתוח אותה. גם אם מקצת הצעותיו של הא' אורנן טובות לעצמן, השאלה אם הן טובות לזה. אנחנו פותחים כאן דיון שאינני יודע אם יש בו צורך. אני מצפה שתיערך קודם בדיקה שיטתית, ויש דרכים לעשות זאת. הצעתי היא לא לדון בתעתיק עד אשר ייבדק העניין כהלכה.

מ' זמלי: מה צריכה להיות צורת הבדיקה?

א' דותן: אני מוכן להסביר זאת למזכירות המדעית.

י' בלאו: דבר ברור הוא שלעולם לא תהיה הצעת תעתיק שתתקבל על דעת הכול. זה מושכל ראשון, ולא צריך לבדוק פה שום דבר. זה מובן מאליו. הסיבה שהשתתפתי בתיקונים האלה בתעתיק (לא אומר שכל התיקונים נוחים לי, אבל זה עניין אחר) היא שבכללי התעתיק יש לטעמי השפעה גדולה מדי של התעתיק של התנ"ך האנגלי. עם כל הערך התרבותי הקיים, לא נלך בדרך הזאת. מדוע אנחנו צריכים דווקא לקחת את התעתיק של האנגלים? האם התעתיק ההונגרי רע יותר?

א' דותן: זאת אינה השאלה. אנחנו כבר לקחנו את התעתיק הזה. זאת כבר מציאות.

י' בלאו: ברור. אבל אתה שאלת מה הביא אותנו להציע הצעת תעתיק חדשה, ועל כך אני מנסה להשיב לך.

א' אבנר: דברי הביקורת על הצעת הוועדה היו משכנעים, אבל לדעתי אינם נכונים. הטענה שיש צורך בטרנסליטרציה לשימושים מדעיים, כמו בקטלוג של ספרייה, איננה נוגעת לעבודת ועדת הדקדוק וועדת המשנה לתעתיק. אנחנו עסקנו בטרנסקריפצייה לצרכים שימושיים.

אשר לשאלה מה הבדיקה שנעשתה כדי להוכיח שהשיטה הקיימת איננה מקובלת, ובכן הבדיקה היא פשוטה מאוד. מופיעים בארץ כך וכך עיתונים בשפות שכתובות באותיות לטיניות. אין בהם אחד שמעתיק פתח תקווה ב-Q או ב-w. אין בהם אחד שמעתיק נְוָה [אֵילָן] [NEWE [ILAN]]. הבעיה שעמדה לפנינו הייתה הרבה יותר צנועה, הרבה יותר פשוטה, והיא הצעת שיטת טרנסקריפצייה. כדי לאפשר לאדם זר לקרוא שם של רחוב או שם של יישוב שהמכונתית מתקרב אליו, יש צורך בשיטה שימושית. אם אתה דואג לגאווה הלאומית, אז בבקשה, אפשר לכתוב בעברית בלבד. בשביל מה אנחנו כותבים בכלל שלטי רחובות או שלטי הכוונה ליישובים באותיות לטיניות? לא מכיוון שיש לזה איזה ערך עצמי שהוא, ולא מכיוון שאין לנו גאים באותיותינו אלא מכיוון שאנחנו רוצים שמישהו ידע לאן הוא מתקרב.

התעתיק שקבעה האקדמיה לפני שנים אמנם משמש במטבעות, שהרי שְקָל כתוב בהם ב-Q, אבל הכתיב הזה אינו מתאים לעניינים של יום יום, והראיה היא העיתונות.

ע' אורנן: אבל העיתונות היא לועזית.

א' אבנר: גם השלט הוא לועזי.

בדבר אחד השתכנעתי בישיבה זו, והוא שמיהרה ועדת הדקדוק יתר על המידה שכשהחליטה לסגת מן התעתיק המדויק יותר. הדוגמה שהביא הא' אורנן מטרידה אותי. לספריות הלועזיות צריכה להיות שיטה קבועה איך להעתיק שם של ספר או של מחבר עברי. האקדמיה צריכה להכין שיטת תעתיק 'כבדה' יותר למטרות מעין אלה. הגאוגרפים יחליטו אם להשתמש בשיטה הזאת בתחומי עיסוקם. זו הכרעה שלהם ולא שלנו. אנחנו צריכים להציע שיטה שתקל על השחזור של הצורה העברית, ומי שזקוק לה ישתמש בה. ומכל מקום, השיטה המדויקת הזאת אינה יכולה להיות השיטה שתשמש גם בשמות רחובות ובשלטי חוצות. כאן צריך לשמש התעתיק הפשוט שהציעה הוועדה.

מ' בר-אשר: הנשיאות ויושב ראש ועדת הדקדוק יתייעצו ביניהם על המשך הדיון בסוגיה הזאת. אני נועל את הישיבה.